

Szövetség

ARADI KULTURÁLIS SZEMLE

— XIX. ÉVFOLYAM, 4. (107.) SZÁM —

Új gyaloghíd a Maros felett

(Siska-Szabó Zoltán felvétele)

A R A D
2015. augusztus

TANÉVZÁRÓK A CSIKY GERGELY FŐGIMNÁZIUMBAN

Utolsó nap az óvodában

Ballagnak a negyedikesek

A tanító bácsi és végzősei

A megérdemelt jutalom

Díjazottak kitüntetése

Ünnepélyes búcsú a Tóth Árpád teremben

A Csiky-Csuky szerkesztőinek díjazása

Bizonyítványosztás

Ilona János és Bortos Júlia felvételei

Tartalom

Juhász Béla: Plútó

1

Irodalom, művészet

Böszörményi Zoltán: <i>Mégsem én kiáltok</i>	2
Szabó Péter: <i>Péter-Pálkor</i>	2
Brittich Erzsébet: <i>Haiku</i>	2
Gál Z. Csaba: <i>Köd</i>	3
Fekete Réka: <i>Áttetsző emlék</i>	3
Radnai István: <i>Ha szőke, ha barna</i>	4
Juhász Béla: <i>Puskapor</i>	5
Nótáros Lajos: <i>Arad marad</i>	
<i>A magyar kérdés (IV.)</i>	6
dr. Vajda Sándor: <i>A szabadságharc ábrázolása</i>	
<i>Thorma János festészetében</i>	8
<i>Móré-Sághi Annamária munkái Németországban</i>	12
Tatár Etelka: <i>Chicagói levél – Molnár Ferenc</i>	
<i>Liliomja újra hódít Amerikában</i>	13
Vajda Anna Noémi: <i>Irányvonalak</i>	14

Történelem

Merényi-Metzger Gábor: <i>Az aradi Rochel család tagjai</i>	15
--	----

Helytörténet

Sarusi Mihály: <i>Iratosi kertők alatt</i>	
<i>dorobánci gránic (2.)*</i>	17
Piroska Katalin: <i>Egy elfelejtett aradi énekesnő:</i>	
<i>Várady Margit</i>	18

Oktatás

Ódry Mária: <i>Gyerekek, nincs baj!</i>	22
Matekovits Mária: <i>Gondolatok a fa árnyékában</i>	23
Sipos Szilárd: <i>„Mi jön a sulis után? Egy jó tábor!”</i>	
<i>Sulijó tábor, 2015</i>	23

Hitélet

Jakab István: <i>LEKKJ konferencia – 2015</i>	25
Csótiné Borócsik Irén,	
Jámborné Péterszabó Ilona: <i>Mária kútja (1.)</i>	26

Memoár

Rezik Károly: <i>Jegyzetek Bartókról (I.)</i>	28
Váradi Károly: <i>A New York Times</i>	
<i>Fodor B. Gábort érintő közlései</i>	30
Vekov Károly: <i>Emlékezzünk az egykori Aradra!</i>	
<i>A konflis</i>	31

Útinapló

Puskel Péter <i>Andalúz április (II.)</i>	32
--	----

Azt írta az újság

Piroska István: <i>Kitörölt lapok a régi Arad történetében</i>	34
---	----

Humor

Kövér Péter: <i>A macska rúgja meg!</i>	36
Grosz László: <i>Bökversek</i>	37

Sport

Piros Dénes: <i>Gondolatok, emlékek a 70 éves UTA-ról (II.)</i>	38
--	----

Búcsúznak

Matekovits Mihály: <i>Baróthyiné Guld Mária</i>	40
--	----

PLÚTÓ

Szenzációs hírek a világsajtóban.

Kilenc és fél évig tartó, több mint ötmilliárd kilométer száguldás nyomán a New Horizons űrszonda sikeresen megközelítette a Plútót, naprendszerünk legtávolabbi bolygóját. A supermodern űrkamera több száz rendkívül jó minőségű felvételt készített, amelyeket folyamatosan küld a Földre. Arról a törpebolygóról, amelyről a másodpercenként 300 ezer kilométeres sebességű fény több mint négy és fél óra alatt jut el számunkig.

A Kepler űrtávcső azonosított egy bolygót, amely akár Földünk nagy testvére is lehet. A tudósok feltételezik, hogy bolygónkéhoz hasonlóak a sajátosságai. Tőlünk 1400 fényévnyi távolságra, a Hattyú csillagképben kering Napja körül.

Századunk elején a csillagászok kiszámították, hogy a világegyetemben 3 billiószor 100 milliárd csillagrendszer sorakozik, és ezekben 300 trillió csillag ragyog. Ez a szám azonos a Földön élő emberek sejtjeinek számával. És számtalan csillag körül bolygók keringenek. Olyanok, mint Földünk, mint a Mars, mint a Plútó és mint a Kepler-452b, tőlünk 1400 fényévnyi távolságra.

Meg kell ismernünk a világegyetemet! Fel kell fedoznünk azokat a forradalmian új technológiákat, amelyek kitárják előttünk az univerzum kapuit. Hisz onnan jöttünk, onnan szóródtak szét egykoron az élet spórái, s hullottak rá bolygónk táptalajára. Spontánul vagy vezényszóra... Ki tudja?!

„Kézzelfogható”, földi történelmünket csaknem minden részletében ismerjük. Legalábbis így hisszük.

Jogunk van hozzá, hogy fokozatosan felfedezzük – részleteiben – világegyetemünket! Tudjuk meg, hogyan jött létre! Miért olyan, amilyen? Mi lesz belőle? Mi lesz velünk?! Meg kell tudnunk, mit tehetünk mi, apró porszemek azért, hogy dédunokáink emlékezzenek ránk! ... Hogy legyenek dédunokáink!

Juhász Béla

Böszörményi Zoltán

MÉGSEM ÉN KIÁLTOK

Befalaztak.

Hóban-fagyban, félig holtan,
szavaimat elharaptam.
Jött a tavasz, reményt keltett,
veritékes munkával telt.
Szégyent arattam a nyáron,
nyugvó naptól vérző tájon.
Őszidőn, hiába óvtak,
kifeszített derékkel, lélekháton
utaztam be a valóságot,
s könnyelműen eljátszottam
minden ingóságom.
Vihar tombolt bennem.
Válság voltam, elszabadult káosz.
Siratott az udvaron a tölgyfa.
Sirattam magam százszor.

A falak mögül mégsem én kiáltok.

Szabó Péter

PÉTER-PÁLKOR

Déli harangszó szól a rónaságon,
a tikkasztó nyári légben remeg...
hogy hallgathassam napról-napra, vágyom... –
fent seregélyssereg, mint a részegek...
Nagy győzelem Nándorfehérváron...
ó, hova lettek azok az emberek –
újból, régvolt hősök előtt tisztelgek,
kalapot levéve vetek keresztet.
A nyári mező felett a lég remeg,
a távolban falum... s hogy itt élhetek,
dúdolok egy dicsőítő éneket... –
Hunyadiak, titeket ki feledhet?
Hazát és egyházat megvédő hősök,
s népem... déli harangzúgás megőrzött!
Jézusom, maradj velünk, vezesd sorsunk,
védd meg nyugalmunk, hadd dolgozhassunk
dicsőítve Téged – mert sok a dolgunk.
Déli harangszó száll a rónaságon...
most régvolt hősökre emlékezem,
Péter-Pálkor, aranykalászos tájon...

Brittich Erzsébet

HAIKU

kátrányos tetőn
buborékol a zápor –
nincs lefolyása...

*

még alszol, de én
már a villamoson, és
indul az új nap.

*

esik az eső,
kályhámban pattog a tűz:
pulóveres nyár!

*

bágyadt napsütés –
szeptemberi szél susog,
hervadtkék az ég.

Gál Z. Csaba

Köd

Ami nincs meg benned
Az megvan másban
Ami meghal benned
Az ott él másban

Halovány szemekben
Él még az eszme
Ha nem is tesz semmit
Fennmarad neve

Család és szerelem
És az emlékek
Bennük élni tovább
Inkább remélek

Semmi sem veszik el
Semmi sem pusztul
Csak az ember hal ki
Sorsa elfakul

Én magam nem védem
Felsőbb eszmékkal
Inkább tenni megyek
Halott lélekkel

Könyvek és tanárok
Szóljanak rólam
Könnyek és barátok
Tudják hogy voltam

És a köd fel nem száll
Lebeg örökké
Halovány szemekben
Lehet tűnővé

Magamat nem csalom
Felsőbb vágyakkal
Ember vagyok én is
Földi álmokkal

Inkább legyek valós
Az idők ködében
Inkább legyek hiány
Csillogó szemekben

Fekete Réka

ÁTTETSZŐ EMLÉK

A folyóparton feküdt a meleg köveken, gyomrán nyitott könyv, ismert szerző.

Minden nap meglátogatlak, szólítalak, finoman pulzálva jelezem, hogy jólesik a nyugalmad, figyelem a tested, melyhez hasonlót sohasem érezhetek többé magam körül, melyet, mint magamét élem meg, úszom, nyelem, hónapjaink vannak még hátra, ez a nyár a miénk, elviszel, elutazunk, te tudod, hova, te tudod, mit miért mutatsz meg, még nem beszélek az átéltekről, talán évek múlva elmondom, tetszett-e.

Tudom, hogy szereted a túrót, ismerem az embereidet, érintésüket hasadon, ahogy most idegenül néznek, nem tudva mit kezdeni veled, én csak jelezni tudom a létet, susogni azt, amiben hiszel. Nem ismerem a szíveket, hasonlatokban gondolkodom, az vagy nekem, mint... a nedveid csobogón emlékeztetnek valamire, pedig nincsenek emlékeim, erre a nyárra majd emlékeznék, de elfelejtek mindent az első levegővételkor, pedig de jó is hallani, ahogy sóhajtasz, tudom, mikor gondolsz rá, tudom abból, ahogy kipréréled a levegőt, tudom, hogy szeretnéd nekem adni az érzést, de képtelen vagy rá. Nem tudnék mihez kezdeni

vele. Megtarthatod. Ma bementél egy könyvesboltba. Tudom, mert éreztem a friss papír illatát, ne kérdezd, honnan ismerem, a hasonlatok genetikai kódexéből még vannak ismereteim, mielőtt fájni kezd levegőt venni, ismerem és tudok. Álltál a szerzők előtt, és jelre vártál, egyre merészebben vállaltod ezt a kényszert, leemelted a polcra a jól ismert szerzőt, csak azért, mert szereti a macskákat? Szerinted a macskaszerelem nem férfias. Elolvasod csak azért, mert vonz, hogy vállalja a macskaszerelemét. Ezt a misztikus, férfiatlan vonzódást.

Ne félj, nem ismerem minden gondolatodat, csak az ér el hozzám, amit a testeddel átadsz, ami a májadból kitisztul, és túléli a vesék működését, amit a gyomrod átprésel, gondolat-sejtek, amelyeket beépítek magamba, a fejlődéseembe szólnak bele az érzéseid, a karom, a bőröm csupa érzék, a vágyaid rátapadnak ajkamra, a rá gondolásod a szemhéjamat nyomja.

Amikor elhúsz egy hajó, és te ott ülsz a parton, az emberek azt hiszik, boldog vagy.

Az egyetlen fiú volt az életében, akinek képes lett volna enni a húsából, de éhen halt volna mellette, mert megemészthetetlen volt az érzés.

HA SZŐKE, HA BARNA

Barna szemű és szőke, szokványos, de izgató a felborított összhang, mégis valami kellemes sugárzott belőle, ajkát néha mosolyra húzta. Jókait jut eszembe, leírással kezdenék egy novellát a huszonegyedik században?

A gyerekek, olyan nagyobbacskák, sorra hozták a kitöltött papírlapokat. Teljesen természetesen beszéltek a tanárnőhöz, a tanárnő mosolyogva fogadta, talán azért, mert a hosszú úton nem unatkozott. Kikerült az iskolai körforgásból, a matematika a táblára ragadt, a jövődöbeli dolgozatjavítás még nem szorította.

Pedig a gyerekek beszédét nehéz megérteni, egyes szavakat gesztusok helyettesítenek. Inkább csak szavak, nem a mondat láncára fűzve, de így, szabadon is megértik egymást. A tanárnő mosolyog, belenéz. Visszaadja. Volt, akiét eltette. Ahogy közeledtek Kakukkfalvához, a végállomáshoz, egyre többet rakott el, és egyet sem adott vissza, pedig bele se nézett. Még beszélgetett egy kicsit a szomszédjával, majd elnézést kérő mosollyal felállt, hátizsákját felvette, kinézett a folyosóra. Kollégája, aki az úton ki-be járt egyik fülkéből a másikba, a csoport háta mögött számolgatta, megvan-e mindenki.

A tanár is beszélgetni szeretett volna, de nem ült le a helyére. A gyerekek nem voltak pedig egy zsák bolha. Szokatlanul lassúak, lassú beszédűek.

Ha egy utastárs ezen elgondolkodott volna, rájött volna, intézetiék, osztálykiránduláson. Az üzemlátogatás célja, hogy valami primitív, gépies munkához jussanak, hiszen lassan végeznek.

Két zacskó sütemény. Egyik nyilván sós, a másik édes. A fiú kettéharapja, és kézzel nyújtja a lánynak. Esznek. Aztán lassan elbágyadva elalszanak. Amikor a fiú feláll, a lány a válláról lecsúsztatva, a fejtámlának dönti fejét, anélkül hogy felébredne.

A tanárnő szóval tartja utastársát. Az a botját el nem engedné még a fülkében sem, szakállát néha megsimítja, és néha közelebb hajol. A fülét nyújtja útitársának.

Látszólag teljesen közömbös kora délután. A kalauz jön, leszállítja az utasokat, a többi fülkében nem tudják mire vélni, nyílt pályán veszteglünk már tíz perce.

Tessék átszállni az autóbuszokra, Teleknél kell a vonatra visszaszállni.

Valaki tudni véli, megint gázolás. Mások felsővezeték-szakadást emlegetnek. Egyetlen fiatal levetél nem rezdül meg a fákön.

Nagy a tülekedés, mindenki az első buszra, kiderül, az indul utoljára. Az iskolások a középsőre szállnak, a fülkéből mindenki utánuk.

Teleknél vissza egy másik vonatra. Mint a katonák az őrhelyükre, mindenki ugyanoda ül. A fülske megint megtelik.

A buszon nagy volt a zaj. Motorzúgás, gyerekzsivaj. A beszélgetés nehezebben indul újra, de mintha semmi nem történt volna, nem szállt el az előző mondat. Mint tút a cérnába, hogy férfi módra egyik szavamat a másikba öltsem.

A gázolásról szót sem ejtenek.

Mintha a köd ereszkedett volna le és abból lassan kibontakozna a zöld tábla. Valaki feljebb tolja, és megjelenik a képlet. A tanárnő nem tud útitársára figyelni. A nevezetes szorzatok közül válogat gondolatban. A gyerekek újból elalszanak.

A vonat újult erővel zötyög, nem olyan vészes. Feltűnik Kakukkfalva egyetlen tornya a pálya bal oldalán. Az állomás épülete üres, egy új, jellegtelen, fedett peronra szállunk le.

A tanárnő igazgatja a hátizsákját, a pórusul járt tanár vizslatja a párja arcát, majd észreveszi az öregembert a botjával a kocsilépcsőn. Fennakadt a nehéz bőröndje, lesegíti, és az öregét is. De nem téveszti szem elől a tanárnőt. Az embernek az az érzése, a gyerekek statiszták, az állomás csak díszlet.

PUSKAPOR

– Mindig arról álmodtam, hogy...
– Nem kell annyit álmodozni! Mit érsz vele? – mondja a férfi.

– Csak el akartam árulni, mire gondoltam. Milyen jó lenne, ha mi ketten egyszer...

– Próbálj a földön maradni! Hagyd a felleget! – mondja a férfi, és elmerül pár pillanatra a gyógyvizes medence langyos, ásványi sóktól zöldesbarna vizében.

– Azt beszéltek, száguld felénk egy kisbolygó. Lehet, hogy összeütközünk. És...

– Kevesebbet kéne ülnöd a gép előtt – mondja a férfi. – Inkább beszéljünk meg, melyik teraszon ebédeljünk! Te megint a sült hekkre szavazol? ... Én ma fokhagymás tarját eszem, roston, parasztkrumplival és sok-sok lilahagymaszelettel díszítve. Mellé jégkockával hűtött kovászos uborkát. S utána két korsó barna Dréher izsom.

– Azt olvastam, puskaport szór majd ránk...

– Már csak az hiányzik! – mondja a férfi.

– A puskaapor egy virág!

– Azt nem tudtam – mondja a férfi.

– Ha teleszórják a földet puskapormagokkal, és a magok kikelnének, és mindent ellepnének a virágok...

– Nem ragaszkodom a fokhagymás tarjához. Ehetek rántott sajtot is tartármártással és szalma-krumplival. Előtte egy nagy adag harcsa halászlét, forrón és nagyon csípősen – mondja a férfi, hangjában némi türelmetlen, feszültséget rejtő hangsúllyal.

– Láttad, hogy tönkrement a pázsit otthon, az udvaron? Biztosan a hőség miatt. Pedig locsolgattam esténként. A muskátlik is satnyák az idén, a királyliliom nem virágzik, és nem bújt ki a tavaly elejtett magokból a puskaapor...

– Jó lenne már kimászni a medencéből. Huszonöt perce áztatjuk magunkat. Napi kétszer fél óra ajánlott... Meg a fejemet is nagyon égeti már a nap. Még majd napszúrászt kapok... – mondja a férfi.

– Visszajöhetnénk este tíz körül, ma éjjelig lesz nyitva a strand. És telihold van. Teljesen bevilágít-

ja az eget. És visszaveri arany fényét a víztükör. Mindenhol mély csend sugárzik. Mindenki suttog. Suttoghatnál valami szépet a fülembe, mint régen. Úgy, hogy senki más ne hallja, csak én... Figyelsz te rám egyáltalán?! Hallod, mit mondok?!

– Lehet, hogy jövő hónaptól megszűnik az állásom... A holland cég átköltözik Ukrajnába. Vagy Moldovába... vagy Távol-Keletre... Nem mindegy, hova?! – mondja a férfi keserű felháborodással hangjában.

– Most ne járjon ezen az eszed! Majd minden megoldódik. Biztosan kínál a sors megfelelő megoldást. Próbálj most csak a jelenre gondolni! ... A medence langyos vizére, az égető napsugarakra, a halászlére, a lilahagymával díszített fokhagymás tarjára, a jéghideg barna sörre, az otthon puha pázsitjára, a telihold visszaverődő aranysugaraira, a világot betakaró szivárványtarka puskaapor-szőnyegre... Meg arra, hogy mit fogsz majd suttogni a fülembe.

Kilépnek a gyógyvizes medencéből. A nedves csempén legalább száz pár strandpapucs sorakozik. Mindegyik más színű, mindegyik más modell... Mégis pillanatok alatt mindkettőjük megtalálja a sajátját. Kézen fogva a zuhanyhoz csoszognak. Először forró, majd hideg víz éri őket. Végül sikerül beállítani a megfelelő hőfokot.

És csak zuhog, zuhog arcukba fentről a mámorító vízsugár. Már többen állnak sorba, toporogva a két zuhanykabin előtt. Szótlanul. Visszatartva bármilyen sürgető megjegyzést. Megértően nyugtázzák, mennyire fontos és csodálatos lehet behabzsolni a végtelen energiát, amelyet a víz és a fény hoz el... valahonnan... nagyon messziről.

Az esti híradóban bemondják: aznap egy különös kisbolygó haladt el a Föld mellett. Igen fura kisbolygó volt. Milliárdnyi virágmagot szórt a földre. A laboranalízisek kimutatták, hogy az egész bolygót puskapormagok lepték el. S nagy részük már ki is hajtott.

Az úrból is tisztán látható: szivárványtarka virágszőnyeg borít most mindent.

ARAD MARAD

P. S. kétségbeesett és pontatlan visszaemlékezése önmagára és viselt dolgaira.
Közreadja N. L.

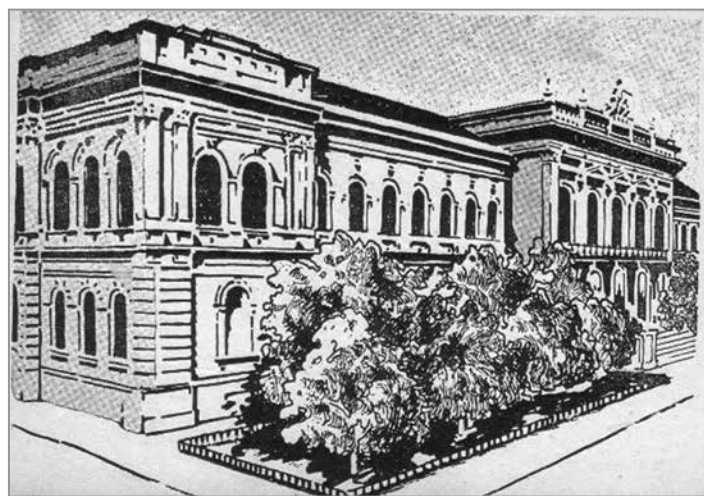
ELSŐ SZAKASZ A MAGYAR KÉRDÉS (IV.)

A színház maradt tehát, Szendrei direktor úr megpróbálta fenntartani a látszatot, ami egyre nehezebben ment, hiába repesztgette Barics Gyula bonviván egy ideig még a női szíveket, az ő szíve sem volt már a régi, a színpadon hagyta cserben egy kellemesnek kezdődő estén. A nyílt színen múlt ki, mint az óvilág, s hiába fogott össze a régi jó társaság, Reicher Jenő doktor-szerkesztő saját kezűleg mutatta ki, hogy a nagyreményű kolléga, Károly Sándor *Ötszázadik emelete* silány tákolmány, amelyet Kellerman *Alagútjából* és Méray-Horváth *Amerika Cézárjából* rakosgatott össze. Át is költözött hirtelen Károly az össze-ment hazába, mások pedig inkább Bukarest, az új főváros felé vették az irányt.

Úgy tűnt akkoriban nekem, hogy egyedül maradtam magyar a szilvalekváros tutajok városában. Egy ideig még, mint a kiköltöztetett Katolikus Főgimnázium diákja, áltattam is magam ezzel. Nagyszerű tanáraink segítettek átélni tévedésemet. Mindenkinél jobban a gyoroki Berecki Lajos, aki történelemre oktatott, s aki már megjelenésében is a régi szép időknek állított szobrot. Csizmában, feszes zsinóros nadrágban, és vitézkötéses dolmányban jár-kelt nagy nyugalommal, fekete aranyrojtos csokornyakkendőjénél legfeljebb hosszú szárú tajtékpipája volt tekintélyt parancsolóbb. Halkan és választékosan forgatta szavait, nem úgy, mint a jöttment idegenek s a velük lepaktáló percbemberek. Bár nem volt doktor, mint Fischer igazgató úr... vagy Krenner úr, akiről tudtam: Spectator néven ír magyar lapokban, s tudásával csak tartása ért fel, annak ellenére, hogy egy idő után a legfiatalabb nebulók megmosolyogták háta mögött. Ezeket dr. Lajtényi földrajztanár vette kezelésbe: föl a fejet, hátra a vállat, ülj egyenesen, fiam, mert odamegyek, pofon váglak, hogy leesik a fejed. Scheffer kis-páter, az osztályfőnököm, sem volt leánylelkű: tanulj, fiam, mert marha maradsz. Aztán ott volt még Striffler, a tornatanár, akit csak Torma Matyinak becéztünk, s az ő látványos kis felesége. Szégyellje magát, aki

rosszra gondol: Torma Matyi felesége azért volt különleges látványosság, mert együtt biciklizett a férjével, s ez akkoriban egész egyszerűen fölöttebb látványosnak tűnhetett.

Aztán eljött számomra is a magyar világ vége. Valami konkordátum jött létre a román állam és a Vatikán között, mely szerint a romániai katolikus iskolákba csak anyanyelvű katolikusok járhatnak. Rólam rövid úton kiderítették, hogy mindkét szempontból gyanús vagyok. Igaz ugyan, hogy románnak senki sem tarthatott, mivel nem beszéltem a nyelvet, de magyarnak sem, hiába volt a magyar az anyanyelvem, ha keresztségem görögkeleti rítus szerint történt. Márpedig köztudomású: a regáti románok úgyszintén keleti rítusban dicsérik az Urat, a magyarok pedig legfeljebb tévelygő individuumokként űzik e formát, így aztán a tények illetén összefüggése megoldhatatlan feladat elé állította városom pedagógusait. Végül a döntést Makedón Nagy Sándor nagyszerű példáját követve hozták meg: nem bogozták ki, egyszerűen elvágták sorsom imígyen kialakult gubancát. Átültettek halkan, szépen az újonnan alakult román gimnáziumba, annak is az egyik különösen kies számárpadjába.

*A Magyar Királyi Főgimnázium,
majd a Moise Nicoară Líceum épülete*

Nem helyes az így becézett padokat csupán szimbolikusan értelmezni. Valóban léteztek, s esetemben tökéletesen meg is feleltek a hozzájuk fűzött képzettársításoknak: kétségtelen, úgy ültem ott eleinte, mint egy kuka számár, mivel semmit sem értettem abból, ami a szemem előtt zajlott. Természetesen, újdonsült pajtásaim számára jó példa voltam az éppen összeomlott monarchia rothadt dekadenciájára, első rangú illusztráció arra nézve, hogy miért kellett pusztulnia Ferenc Jóska birodalmának, s miért jogos, hogy az ifjú, feltörekvő, életrevaló román királyság kiterjessze védőszárnyait az olyanokra, mint én.

Volt azonban az új helyzetnek egy nagy előnye számomra. Mivel itt már mindenki boanghinának vagy bozgornak szólított, kezdtem rádöbbenni, hogy mégiscsak magyar lennék, ha másért nem, mert most már mindenki úgy bánik velem, mint a magyarokkal. Magyarok és románok egyaránt. Magyarságomban való meggyőződésemet, és ez is annyira magyarosnak tűnik nekem most már, a zsidók erősítették meg. Egy évet húztam ki a Moise Nicoară Líceum szamárpadjában, aztán feladtam. Fűszerességédnek álltam, természetesen a tulaj zsidó volt, s hamar megjegyezte, hogy sokat tudok, észrevette, hogy verseket írok, nagyokat nevetett, amikor az előző nap látott filmet elmeséltem neki. Miért nem fejezi be a gimnáziumot, kérdezte, s én elmondtam akkor neki szomorú és tanulságos történetemet. Nahát erre, pár napra rá, megjelent az üzletben Steiner tanár úr, a Zsidó Leánynevelő Intézet igazgatója.

Rövid beszélgetésünkre jól emlékszem, azt hiszem, ekkor már én is zsidónak kezdtem érezni magam, remek memóriával és beszélőkével. Mondja, micsoda maga, kezdte Steiner tanár úr. Nem tudom, válaszoltam én, de nem is nagyon érdekel. És az apja? – folytatta Steiner úr. Köszöni kérdését, most már jobban van. Nem úgy, nevetett a szakállas igazgató, ő milyen nemzetiségű? Magyar... vagyis rác, mondtam én bizonytalanul. Na és a mama? Ő cseh, vágtam rá határozottan, aztán itt is elbizonytalanodtam, és hozzátettem: de most már magyar ő is. No, jól van, vágta el a fonalat Steiner úr. Jól jegyezze meg, amit most mondok! Nem az számít, ki mit mond magáról, hanem az, hogy maga minek tartja magát. Érti, ugye, nézett rám áthatóan. Értem, mondtam én bátran. De mi van akkor, ha semminek, kérdeztem vissza. Steiner úr hallgatott egy szusszanást, aztán nagyon figyelmesen rám nézett. Hosszasan, nyugodtan és végül mosolyogva. Olyan nincs, mondta aztán meggyőződéssel. Higgye el, nincs olyan,

hogy semmi se legyen. Az van legfeljebb, hogy nem meri vállalni. Aztán van még valami, ami akkor látszik a legjobban, amikor már nincsen semmi. Ezt is érti? – állt meg egy pillanatra. Azt hiszem, mondtam én halkán. Istenre gondol? – kérdeztem még halkabban a földet nézve. Igen, úgy is lehet mondani, dőlt hátra a fonott karosszékben Steiner úr.

Mint később kiderült, a beszélgetés magát Steiner urat jobban megviselte, mint engem. Elég az hozzá, hogy pár nap múlva egy rakás könyvvel állított be az üzletbe. Nekem hozta. Magyar nyelvű tankönyvek voltak. Magántanulóként leérettségizik, világosított fel. Nem itt, mivel, mint tudja, itt a magyar gimnázium is románul érettségizik a végén. Magyarországon. Debrecenben, ha akarja. A Tisza István Reálgimnáziumban. Jó lesz, mit szól hozzá? – nézett rám nagyon barátságosan. Jó hát, vágtam én rá boldogan, és tudtam, hogy tovább léptem: most már büdös zsidónak is mondhat bárki.

A könyveket, később megtudtam, magyar mozonyvezetők csempészték át az új határon. Én tanultam bőszén, nem is esett nagyon nehezemre, Böhm bácsi, a fűszeres, örömmel figyelte buzgólkodásomat, s néha megjegyezte: meglássa, a végén csak lesz magából valaki! Azt továbbra is élvezte, amikor filmeket meséltem neki. Nagyon jó ábrázolókézsége van magának, summázta mindig a végén. Jobb, mint a film.

Valóban, mint ahogyan a nagy művészek esetében szokásos, elmondhatnám én is, hogy a húszas évek közepén éltem művészi vágyaim és képzelgésem első, rózsaszínűnek mondható korszakát. Leggyakrabban a Lovarda helyébe kialakított új moziba jártam. Remek kis mozi volt, ideális hely a cowboyfilmek élvezetére, mivel a csődörszapot soha nem sikerült teljesen eltávolítani a falakat borító lambériákból. Később, a hangosfilm megjelenése után, azt hiszem, ez volt az első mozi a világon, ahol a valóság visszaadása, a westernfilmek esetében a tökéletességet súrolta. Volt kép, hang és illat, valami olyan, ami, ha jól tudom, rég nem voltam már moziban, a mai napig megoldatlan e téren.

Itt, a csődörszagtól átitatott lambériák között találkoztam Annával. Tánciskolába nem jártam, lenéztem e kispolgári szokást, unokanővéreim már megházasodtak mind, apám és anyám éjt nappallá téve dolgoztak a vágóhídon, én pedig már tizenöt évesen megkerestem magamnak a legszükségesebbet. Emellett olvastam, verseket írtam, no meg moziba jártam.

dr. Vajda Sándor

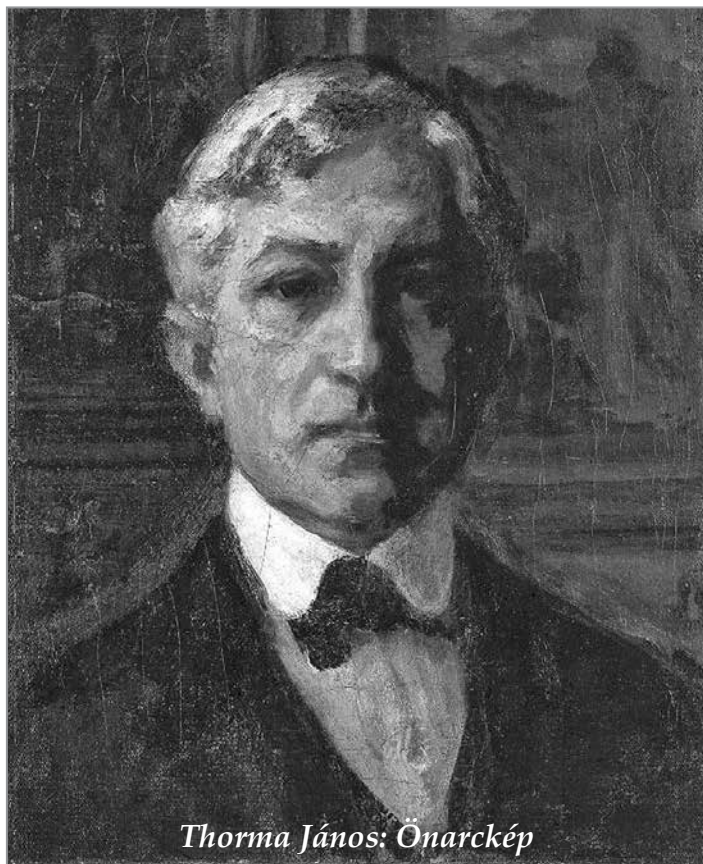
A SZABADSÁGHARC ÁBRÁZOLÁSA THORMA JÁNOS FESTÉSZETÉBEN

A szabadság, függetlenség, testvériség olyan alapfogalmak, amelyek mindig kiemelten fontosak voltak a magyarság számára. Ezeknek a hivatkozási alapját és megjelenítését szolgálta az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emléke. Az eszmék a művészetet is megérintették, számos művész fejezte ki véleményét, álláspontját és viszonyát ezzel kapcsolatban. Egy emlékképben két dolog sűrűsödik össze: maga a korabeli esemény, és azon keresztül a mindenkori jelennek szóló üzenet. Mindkettőnek az ábrázolása különböző módokon nyert formát egy-egy művész álláspontjának függvényében. Ezt a személyes érintettség, egy közösség érzülete vagy a hivatalos művészetpolitika elvárásai befolyásolták. A szabadságharc bukása után hosszú ideig csak kevés kép készülhetett az eseményekről, ennek elsődleges oka a cenzúra volt. Az ábrázolások nagy része így is elsősorban külföldön kiadott grafikai lap volt, az a néhány téma pedig, amely megfestésre került, legtöbbször a műterem rejtekében maradt.

Petőfi Sándor írta: „Mi vagyunk a lámpafény, mely amidőn a többi alszik, ég a sötétség éjjelén.” Ezt a fényt, a szabadság lángját továbbvinni, tovább éltetni, nagy feladat az utókornak. Számos író, költő, zenész, képzőművész vállalta ezt a nemes feladatot, hogy tolmácsolják a szabadságharc üzenetét a későbbi korok nemzedékeinek, hogy műveikkel neveljenek, tanítsanak arra, hogy nincs elveszett küzdelem, hogy az igaz ügyért érdemes harcolni, és hogy erősítsék nemzetünk élni akarását, mert hittel és életerővel győzni lehet a zsarnokság fölött.

A történelmi múltat ábrázoló művészek közül kiemelkedik Thorma János festőművész, aki két monumentális alkotásával, a *Talpra magyar!* és az *Aradi vértanúkkal* méltón tisztelte a hősök előtt.

Thorma János elszegényedett nemesi családban született 1870-ben Kiskunhalason, de 14 éves korától, 1884-től Nagybányára költözött, ahol kibontakozott művészi tehetsége. Gimnazista korától élete végéig kötődött és ragaszkodott a történelmi romantikához, monumentális kompozícióin a magyar történelmi festészet legjobb hagyományainak tisztelete érződik. A múltat, a történelmet tudatformálóan ábrázolja mindkét monumentális

Thorma János: Önarckép

festményén. A *Talpra magyar!* című festményét 1898-ban kezdte el, és élete végéig, 1937-ig dolgozott rajta. Már a kép mérete is lenyűgöző: 380x600 cm (eredetileg 6 m hosszúra és 4 m magasra tervezte). Ilyen nagy méretű kép megfestésére külön műtermet építtetett a nagybányai családi ház udvarán. A téma kiválasztása nem lehetett véletlen, hiszen már diákkorában is forradalmi eszméket vallott, így a kép nem egyszerűen történelmi festmény, nemcsak visszaemlékezés, hanem a művész és nemzedékének a vele azonos politikai nézeteket valló magyar társadalomnak a véleményét, az érzéseit fejezi ki. Rengeteget dolgozik, jól halad a munka, mégis ötévi festés után megsemmisíti az addig elkészült alkotást, és 1903-ban új koncepcióval kezdi újra a *Talpra magyar!* festését. Budapestre utazik, rajzokat, vázlatokat készít a helyszínről, történelmi és helyrajzi adatokat gyűjt. Naponta 8-10 órát dolgozik a festményen. Egész életvitelét, időbeosztását meghatározza ez a mű. A több hónapos, intenzív munkája mellett alig jut ideje és energiája más képek megfestésé-

re, de ebben a periódusban készülnek el a *Mezőn*, a *Borús időben* és az *Ibolyaszedők* festményei, amelyek egyéni karakterük folytán a táj líraiságával ragadják meg a néző figyelmét.

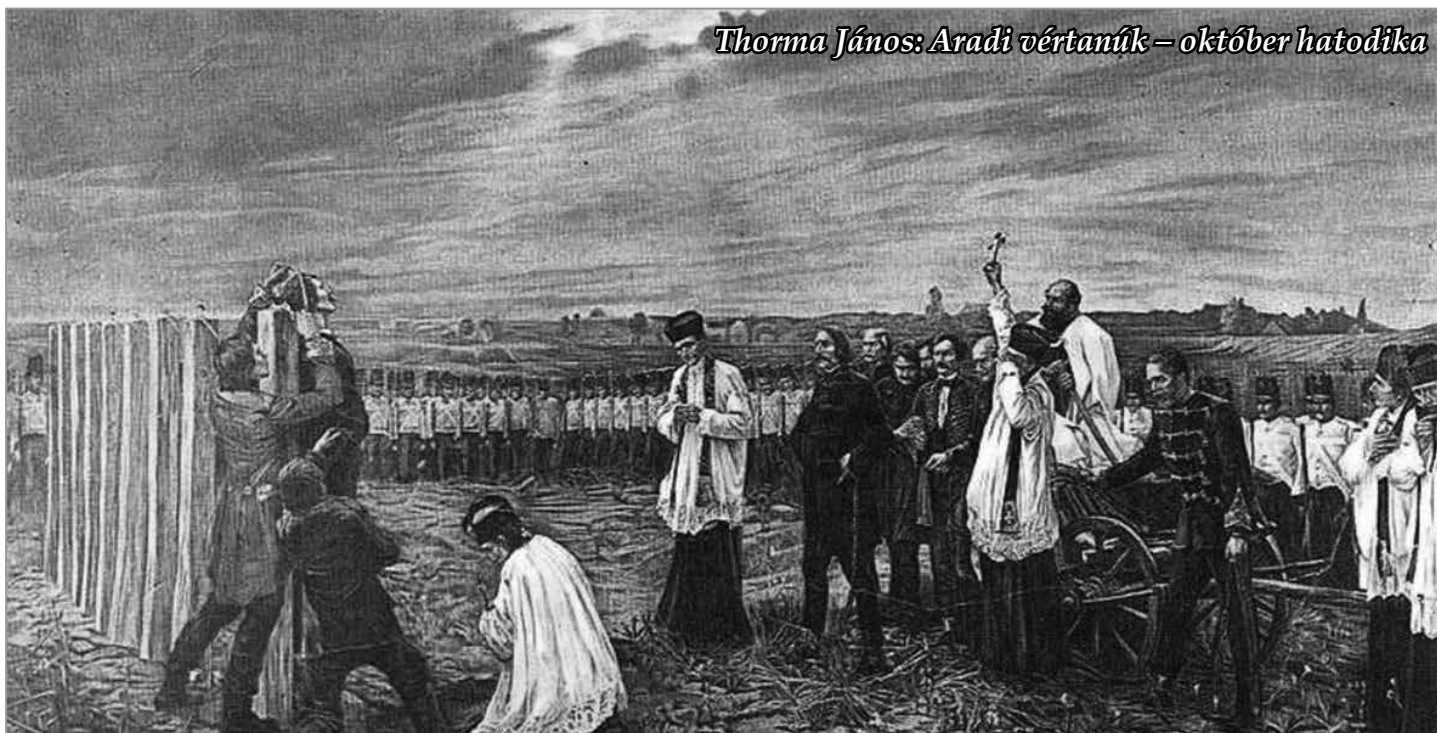
A nagy formátumú *Talpra magyar!* című festményén megelevenedik a március 15-i forradalmi hangulat, a kép központi alakja Petőfi, őt emeli vállára az ifjúság. A helyszínen még felismerhető Vasvári Pál, valamint Jókai Mór, aki jobb kezében egy fehér lapot lobogtat, amelyen valószínűleg a 12

pont olvasható. A kép hangulata magával ragadja a nézőt, szinte ott érezzük magunkat a kora tavaszi időben, amikor már olvad a hó, a nap sugarai áttörnek a fátyolfelhőkön, megvilágítják a költőt és a kép főbb alakjait. A tömeg forrong, zászlókat lengetnek, egy nemzeti színűt és egy szűzmáriásat, amelyet valószínűleg a közeli templomból hoztak elő. A kép dinamikus, lendületes, a jelenlevők szinte együtt mondják a költővel a *Nemzeti dal* szövegét, sokan kardot, fokost vagy kalapot emelnek a magasba. A forradalmi ifjúság mellett megtaláljuk minden társadalmi réteg képviselőjét: az esernyős, cilinderes polgárt, a mesterembereket, a cifra szűrös parasztembert, aki megállt, és csodálattal hallgatja Petőfi szavait. Az óriási festményen egyáltalán nincs holt felület. Minden centimétere tolmácsol valamit a nézőnek. Az esőpárás levegőben él az egész utca. A kis egyemeletes házaktól szegett városkép, az ég, a háztetők, az árnyékban villogó ablakok, a feltükröző havas, vizes föld csak jobban hangsúlyozzák az eseményeket. Egy vibráló, finom tónusa, hangulata van az egész képnek. A festmény híven adja vissza a forradalmi hangulatot, mintha valami fojtott láng fel-fellobbanna, szinte halljuk, hogy a szünni nem akaró éljenzés hogyan harsan végig az utca hosszán. A Jókai kezében magasra emelt fehér lap azt is sejteti, hogy most fog megszületni a magyar sajtó, a magyar gondolat szabadsága. A márciusi ifjakon, akik Petőfi körül tömörülnek, látszik, hogy tudatában vannak cselekvésük jelentőségének. A költő egyéniségén látszik, hogy őszinte, felfűtött hangon szaval a tömegnek, amelyet magával ragad a hangulat, és együtt kiáltja a refrént, hogy: „Esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!”

Thorma Jánosban 1893-ban merült fel „az aradi vértanúk” megfestésének eszméje. Kortársai leírásai szerint a festő első dolga volt a tények megismerése, feltárása, s ezt a lehető leglelkiesmeretesebben végezte el. Minden forrásanyagot elolvasott, a helyszín megismerésére Aradra utazott, találkozott a még élő szemtanúkkal, és alaposan kikérdezte őket, sőt még egy akasztásos kivégzésen is részt vett Szatmáron. A kertjükben ácsoltatott hatalmas, fából készült műteremben eredetileg egy 400x800 cm-es vásznat feszít ki, amelyet fokozatosan csökkent. A kép végleges mérete 350x640 cm lesz. Ezek után alakította ki a koncepciót, történelmi jelmezekbe öltözött modellekkel dolgozva festette meg a nagyméretű képet. Meg volt győződve róla, hogy a történelmi és helyrajzi hitelesség betartásával fokozható a művészeti teljesítmény. Ennél a festménynél sem lehetett véletlen a téma kiválasztása, neveltetéséből, hazafiságából adódott. A képet a művész minden színpadiasságtól mentesen alkotta meg, mintha egy pillanatfelvételt látnánk a szabadságharc legtragikusabb eseményéről. A kép, amelynek megfestéséhez különös erkölcsi erő, bátorság, művészi érettség kellett, nemcsak történelmi festmény, nemcsak visszaemlékezés, hanem az adott kor egy társadalmi rétegének politikai véleményét, érzéseit is kifejezi.

A kép 1849. október 6-a drámai eseményeit jeleníti meg. Kora reggel van, még alig virrad. A felhők közül átszűrődő fény komoran világítja meg a helyszínt. Négy csoportot különböztethetünk meg: a kilenc halálraítélt tábornokot, öt lelkészt, a négyszögben felsorakozott osztrák katonákat és a hóhérokat. De gondolatban térjünk

vissza az időben! Reggel fél hatkor Uthyka Antal főporkoláb két foglár kíséretében indulásra szólította: Lázár Vilmost, Dessewffy Arisztidet, Kiss Ernőt és Schweidel József tábornokokat, akik a vár északi kapuján hagyták el az erődítményt, s értek a vesztőhelyre. Az első sáncnál Zimmer hadbíró felolvasta a halálos ítéletet, majd tizenkét katona fegyvere osztotta a halált. A többi kilenc tábornok hallotta a lövéseket, tisztában voltak a helyzet súlyosságával, minden reményük odaveszett. Reggel hat órakor kezükön és lábukon megbilincselve, a vár udvarán kettesével sorakoztak, majd őket követte a szekér, amelyen Damjanichot szállították törött lába miatt. A krónika szerint a lovas szekeret Kalmár Sándor fazekasvarsándi magyar paraszt sírva hajtotta. Miután a gyászos menet elhagyta a várat a főkapun, Újarad felé kanyarodtak, és mintegy húsz percnyi út után feltűnt a vesztőhelyen a földbe ásott kilenc bitófa. Mindegyik oszlop három méterre volt egymástól, alattuk egy számolyszerű kis széket helyeztek el, amelyekre az áldozatokat állították fel. Fél hétkor Tichy őrnagy, aki a kivégzéseket vezényelte, felolvasta a halálos ítéleteket. Elsőnek Pöltenberg Ernőről oldják le a bilincset, aki odamegy a szekérhez, és elbúcsúzik sorstársaitól. Damjanich lehajol hozzá, megcsókolja, és „Isten áldjon meg, kedves barátom”-mal búcsúzik tőle. Ezután fellép az első oszlop alá helyezett számolyra, kigombolva mellénye felső részét, megoldva nyakkendőjét. A hóhérsegéd megkötözi kezeit, a bakó ujjnyi vastag kötelet helyez a nyakára. Ez az a pillanat, amelyet megörökített a festő. A többi tábornok megtörten,

de nagy méltósággal követi sorstársukat, aki felemelt fejjel, tekintetét az egyik lelkész által felmutatott feszületre emelve, büszkén vállalja a halált.

Nyolc tábornokon civil ruha van, egyedül Leiningen őrizhette meg tábornoki egyenruháját. Damjanichon fehér utazóköpenyege van, attilája fölé kerekítve. De gondolatban forgassuk tovább az eseményeket – Balló Béni református lelkész visszaemlékezései nyomán – aki szemtanúja volt a tragikus eseményeknek. A következő áldozat Török Ignác, őt követi Lahner György (aki előző estén még fuvoláján a *Lammermoori Lucia* híres hatyúdalát játszotta), a negyedik Knézich Károly, majd Nagysándor József következett, hatodiknak gróf Leiningen Westerburg Károlyt szólították, aki az utolsó szó jogán tiltakozott, hogy azzal vádolták, hogy Buda ostrománál osztrák tisztet végeztetett volna ki, de még be sem fejezte mondanóját, a pribék kikapta lába alól a számolyt. A hetedik akasztófa alá Aulich Lajos, volt hadügyminiszter lépett, a legidősebb főtiszt a tábornokok közül. Nyolcadikként Damjanichot szólították, aki megjegyezte: „Azt gondoltam, én leszek az utolsó, mert a csatában mindig első voltam.” Még odaszólt a hóhérnak: „Vigyázzon a szakállamra, arra mindig kényes voltam!” Utolsóinak maradt Vécsey Károly. Rá szabták a legkegyetlenebb büntetést: végig kellett néznie nyolc bajtársának kivégzését.

A képen öt lelkészt látunk, mind az öten a katolikus lelkészek öltözetét viselik: fekete reverendát, karinget, nyakukban stólat, fejükön birétumot. Egyikük az elsőnek kivégzett tábornok előtt

térdel, lehajtott fejjel imádkozik, mindkét kezével tartja a feszületet. Ketten közülük a szekér köré csoportosult tábornokokhoz csatlakoznak, a bitófához közelebb álló összekulcsolt kezében feszületet tart, a másik kezével eltakarja a szemét, hogy ne lássa a borzalmat. Két lelkész kissé félrehúzódva áll, egyikük félrenéz, jobb kezét szívére szorítja, másikuk mindkét kezével a Szentírást tartja arca elé, szinte szeretne a mögé bújni. Ha elolvassuk Vinkler Brunó minorita szerzetes visszaemlékezéseit és az idevonatkozó dokumentumokat, rájövünk, hogy a valóságban másként történt. Még október 5-én Zimmer hadbíró hivatalból felkereste Kosztka Libor rendfőnököt, és kérte, hogy küldjön ki lelkészeket a halálraítéltek mellé. A tábornokok közül tíz katolikus, egy református (Dessewffy), egy evangélikus (Leiningen) és egy görögkeleti (Damjanich) vallású volt. A várban csak egy lelkész szolgált: Marchot Eduárd Ferenc-rendi káplán. A halálraítélte tábornokokat négy minorita pap: Vinkler Brunó, Surjánszky Eusztach, Pléva Balázs és Bardócz Sándor, valamint Balló Benjámin református és Vasile Szombati görögkeleti lelkész kísérte utolsó útjukra.

Balló Benjamin református lelkész írta Leiningenénak 1849. november 20-án: „És valóban a valásnak ezen lélekemelő hite volt az, ami bámulatos lelkierőt adott kiállni hősieis önmegadással a legnehezebbet, mit a kérlelhetetlen sors emberre mérhet.” Ezeknek a lelkészeknek köszönhetjük, hogy mint szemtanúk, leírták visszaemlékezéseiket, megörökítve a szabadságharc legdrámaibb és legtragikusabb napjait.

A harmadik csoportot az osztrák katonák képezik, akik négyszögben, lábhoz tett fegyverrel vannak felsorakozva. A festmény egyik változatán a bitófák mögött látható a kivégzőosztag lóhátról vezénylő parancsnoka, de a végleges képen már nem jelenik meg. A katonák mint mellékszereplők vannak ábrázolva. Egyes leírások szerint a lezajlott tragédia számos tisztet és katonát beteggétett.

A negyedik csoportba sorolhatjuk a hóhérokat. Szinte kirí a kép sötét, gyászt sugalló tónusából a hóhér cinóbervörös kabátja. Még a nevét is ismerjük, hiszen léteznek azok a bizonyítványok, amelyet Johann Schückl hadbíró százados állított ki Franz Bott brünni születésű hóhérnak arról, hogy a vértanú tábornokok kivégzésénél kellő ügyességet és jártasságot tanúsított.

Nemcsak a kép témája, hanem annak útja is eléggé tragikusnak mondható, hiszen 1896-ban nem állíthatják ki a múcsarnokban, mivel várták

a király látogatását, így először saját költségén az Orczy-házban, majd a városligeti Vampetics vendéglő nagytermében állították ki. Még ez év novemberében Aradon is látható volt. Elképzelhető, milyen zarándoklat volt ezen a kiállításon. 1906-ban a Múcsarnokban, 1907-ben a párizsi szalonban állítják ki. 1912-ben látható Nagybányán a jubileumi kiállításon. 1918-ban feltekerve a debreceni Református Kollégium Könyvtárába került megőrzésre, féltve nemzeti mondanivalója miatt. 1931-ben megvásárolta a magyar állam. 1998 óta újra restaurálva mindkét kép, a *Talpra magyar* és az *Aradi vértanúk* is ugyanabban a teremben vannak kiállítva Kiskunhalason a Thorma János Múzeumban.

Kaczián Géza 1905-ben a *Magyar vértanúk* könyvében írta: „Nem fájt nekünk, hogy férfúi tusában százezrek hullottak el a csatatéren. A nemzet katonájának sorsa az, s halála dicső, mert a hősi sírt megkoszorúzhatja nyíltan a honfikegyelet. A mi sebeink akkor fakadnak fel, ha gyáván meggyilkolt, fegyvertelen vértanúkra gondolunk, kiket hazug formaságok mellett ítéltek halálra arra nem jogosítottak, s adtak pribékek kezére. Ezer katonahalála, ki zászlója védelmében dicsően ontja ki véré a harcban, nem fáj annyira, mint egyetlen védtelen emberé, kit az igazság megcsúfolt istenasszonyának pirulása közben gyilkolnak meg az isteni jog és a törvény nevében. S amint nagypénteken mindig az Úrnak halálát hirdetjük, míglen eljövend, a vértanúk napján mindig azokra gondolunk, kik éppúgy vesztek el az igazságért, mint Ő, a legnagyobb bajnoka az örök igazságnak.”

Könyvészet:

1848–49 képekben I-II., Corvin Kiadó, Déva, 1999.

Aradi vértanúk albuma, Budapest, 1895.

Bai-Boros-Murádin: *Thorma tanulmányok*, Budapest, 1997.

Borghida István: *Emlékezés Thorma Jánosra*, Útunk évkönyv, 1970.

Csorba Géza: *20. századi magyar festészet és szobrászat*, Budapest, 1986.

Katona Tamás: *Aradi vértanúk I-II.*, Budapest, 1983.

Lászlóffy-Varga: *A magyarság rövid története*, Kolozsvár, 1998.

Murádin J.: *Thorma János 1848-as képei*, Kiskunhalas, 1998.

Pávai Gy.: *Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc aradi emlékei, emlékhelyei*, Arad, 1998.

Pintér L.: *Az aradi tizenhárom vértanú*, Bukarest, 1973.

Supka G.: *Nemzet és emlékezet, 1848–1849*, Budapest, 1985.

MÓRÉ-SÁGHI ANNAMÁRIA MUNKÁI NÉMETORSZÁGBAN

Június 12. és július 18. között a németországi Fürstentfeldbruckban rendezték az „Erdélyi Művészek III.” csoportos tárlatot, amelyen kilenc, Erdélyből származó képzőművész állított ki grafikákat, festményeket, falikárpitokat és szobrokat.

Mint az a GALERIE RADUART sajtóközleményéből kiderül, a harmadszorra megrendezett tárlat fő célja az erdélyi művészet felfedezése és népszerűsítése, kihangsúlyozva a résztvevő alkotók munkáinak sokszínűségét, a szász, a magyar, a sváb és persze a román képzőművészek közötti hasonlóságokat.

A tárlaton kiállító művészek: Marianne Ganea (szobrászat), Iustinian Ghita (festészet), Hildegard Klepper-Paar (kísérletek vásznon), Radu Maier (tájképfestészet), Mengell-Gall Gyöngyvér (festészet), az aradi Móre-Sághi Annamária, a *Szövétnek* hűséges munkatársa, (falikárpit), Nagy Zoltán Valentin (műépítészet), Heide Roth (tájképfestészet), Detlef-Torsten von Steinburg (aktfestészet).

A sajtóközlemény szerzője eredeti, hivatásos művésznek titulálja Móre-Sághi Annamáriát, aki pamut, gyapjú vagy más textilanyagokból készült sík felületekre dolgozik, rendkívüli pontossággal, miközben ihletett formában értékesíti a felhasznált anyagok kromatikáját.

(*Szövétnek*)

A kiállítás plakátja

Művészek a tárlatnyitón

MOLNÁR FERENC LILIOMJA ÚJRA HÓDÍT AMERIKÁBAN

Molnár Ferenc legismertebb darabja, a *Liliom*, az 1913-as bécsi bemutató után lesz világsiker. Az amerikai producerek azonban nem merik színpadra állítani. Az 1921-es és az 1932-es bemutatók után legnevesebb az 1940-es felújítás Burges Meredith és Ingrid Bergman főszereplésével. A darabot azóta is folyamatosan játsszák Amerikában. Filmváltozat és musical is készült belőle.

Chicagóban a napokban a Lyric Opera tűzte műsorára a musicalváltozatot. Az egész város erről beszél. A tévében számos hirdetés, óriásplakátok az utcán és újsághirdetések.

Jómagam egy északi peremváros kultúrházában egy neves színháztörténész színes előadását hallgattam meg a bemutatóról, amelyet filmvetítés és zenehallgatás követett. Sikeres rendezvény volt, hisz nagy-nagy meglepetésemre, a szokásos 8-10 érdeklődő helyett, több mint félszázan jelentünk meg.

Az előadás után több résztvevővel beszélgettem – általában 50 éven felüliek. Nagyrészüket büszkén említette magyar gyökereit, habár mint harmad-, negyed generációs amerikai, már nem beszéli a nyelvet. De még ismeri a magyar kultúra világsíkerre szert tett csúcsait.

A chicagói Lyric tulajdonképpen Rogers és Hammerstein musicaljét vitte színre *Carousel* (*Körhinta*) címen, abból az alkalomból, hogy 1945-ben játszották először a Broadwayen. A darab nemcsak a szépségről és erőről, de az emberi lét kérdéseiről is szól, számtalan slágerrel fűszerezve. Az eredeti darab laza szerkezete remekül érvényesül a zenés színpadon. A helyszín remek táncokra s a kórus fellépésére ad lehetőséget. A díszletek Londonban készültek; érdekes a kerek megoldás, ami frapánsan helyettesíti a forgószínpadot.

A *Liliom* külvárosi legenda, sőt egyesek szerint önvallomás. *Liliom* maga a szerző, aki sohasem tudta

megvallani érzelmeit, sőt durva volt szerelmeivel, ezért voltak viharos házasságai.

A modern pszichológia terminológiájával élve, a darab arról szól, hogy jó és rossz eleve benne van az emberi természetben. Juli szerelme, őszinte ragaszkodása legyőzte a halált is, hiszen csak azok halnak meg véglegesen, akiket elfelednek. Mennyire aktuális ez ma is a XXI. század Amerikájában, a válások, az egyedülálló anyák, a csonka családok és az apátlan gyerekek vívódásaiban.

A *Liliom*, azaz a *Körhinta* megrázó szépsége a kritikusokat is meggyőzte. A Time magazin értékelése szerint a *Körhinta* a XX. század legjobb musicalje. Ezt igazolta a közönség is: telt ház, óriási tapsvihar, kacagás és – meglepetésemre – rengeteg fiatal! Egyébként nem csak *Liliom*, de Molnár Ferenc is örök fiatal a színpadon.

Molnár 1940 januárjában költözött be a New York-i Plaza Hotelbe, életének utolsó 12 évét itt töltötte. Kezdetben csodálta Amerikát, lelkesen tanulta az angolt, de ahogy teltek az évek, és nem jött az a siker, ami Európában volt az övé, többször esett depresszióba, majd 1943-ban súlyos szívroham érte. Hála Istennek, nem bizonyult éles látású vátesznek, amikor azt mondta: „Mi, menekültek, halottak vagyunk...”

Molnár Ferenc színművei kitörtek a magyar elszigeteltségből, nemzetközi sikereket értek el, és közel egy évszázada szórakoztatják a világ közönségét. Molnár született drámaíró varázslatos érzékkel, tökéletes, kifinomult technikával, szellemességgel. Szerencsésen ötvözte a romantikát, naturalizmust, realizmust és fantáziát, cinizmust és érzékenységét.

Nemcsak Juli szerelme lett örökkévaló, legyőzte a halált, de Molnár, a színház örök szerelmese, legyőzte az elmúlást itt, Amerikában is. Hiszen 63 évvel halála után sem felejtették el.

IRÁNYVONALAK

Amikor a *Szövétnek*ben szerkesztőváltás történt, kedves körlevél szólított fel aradi vonatkozású írások szerzésére, melytől megtorpantam hirtelen. Mi fér az aradiba? A helyhez kötöttség tágitható-e annyira, hogy mindazt érintse, ami egy máshonnan származott itt élő foglalkoztat. Halmozott nemaradiság, lemaradiság(?). Ellenérvek. Aztán mindinkább érvek.

A hely, ahol élek, eleve meghatároz. A hely adta korlátokon keresztül is szűrök. Akkor is, amikor kitekintek. Bár Kisiratoson gyakorlatilag nem fenyeget az elmagányosodás, mert amint az ember ember után vágyik, csak a kapu elé kell mennie, nyitottsággal találkozik – a kérdés, hogy „Hogy van?”, nem a nagyváros sietős udvariassága, melyre arcátlan időlopás lenne válaszolni. Mégis, a világtól, az aktuális világeseményektől valójában elzárt hely a kisebb közösség, s a helyhez kötöttség izolációjában alapszükségletté erősödik a kitekintés. Feltölt, akár a lélegzetvétel. Így jutottam arra a következtetésre, hogy azok a gondolatok is megférnek talán e hasábokon, melyek kint születtek bennem. A kitekintés ugyanakkor nem egyszer a visszatekintés mellett előretétekintés is.

A *Bárka* szerkesztői a Jókai Irodalmi Kör keretén belül magyar írókat, költőket hívnak el havonta egy-egy beszélgetésre Békéscsabára. A kulturális lap honlapján figyelek fel arra, hogy december 8-án Fekete Vince *Udvertér* című kötetét mutatta be. Mutatta? Még csak 7-ike, eljuthatok.

Akárcsak a könyv címe, a 2000 és 2014 között szerzett tárcanovellák Kézdivásárhelyt idézik, a szerző lakhelyét, még ha sok esetben a kisváros körüli falvak világához kötődik is a 49 történet. 49 – a 7-es számhoz való többszörös kapcsolódás folytán: Fekete Vince 7-én született, egykor 7-es mezben játszott a kézdivásárhelyi ifjúsági futballcsapatban. S talán az sem véletlen, hogy éppen 7-én bukkanok a beharangozóra. A felek – a költő-író és Elek Tibor főszerkesztő, irodalomtörténész, az est házigazdája – szerencsés találkozása folytán a könyvbemutató feszes ritmusú, mellébeszélést mellőző és személyes hangvételű. Ol-

dott hangulatban bajokról, emberi fájdalomokról is anélkül ejt szót a költő, hogy önsajnálatának, panaszkodásnak hatna.

Az *Udvertér* olyan, mint a képzőművészetben az egymásra vetített technikával készült kép: a vas-kos humorú, gyakorta tájnyelven vágató mondatok mögött – melyet ért, éppen ezért értékelhet a nem értelmiségi olvasó is, akit általában elkerülnek a fésült vagy magasröptű irodalmi szövegek – felsejlenek az irodalmi vonatkozások. Nem egy búvalbélelt kollektív önértelmezés, melyet olvasva, önmagát tárgyilagos humorral viszontlátva-csodálva-tagadva, a „depis helyi asszony” hangulata is felível estére, írom a szerzőnek, aki úgy írta meg ezt a világot, ahogy belülről érzékeli, anélkül hogy idealizálni vagy éppen elkendőzni akart volna bármit is.

A hallgatóság soraiban harmincan lehetünk, nem jönnek többen, talán a hely adta feltételek miatt sem. Arányában kevesebb ez, mint Kisiratoson szoktak összegyűlni egy-egy könyvbemutatóra. Vajon mekkora közönség gyűlt volna össze a Jelen házban vagy a Csiky Gergely Főgimnázium dísztermében, hisz méreteiben mindkettő többszöröse a Jókai Színház termecskéjének. Bizakodásom-csüggedésem: mindez szervezés kérdése csak, mely a határ túloldalán jobban működni látszik – legutóbb egyik barátom jelezte, Fekete Vince könyve kapcsán a tiszaföldvári gimnáziumban tartott rendhagyó magyarórát.

A szervezés valahol elakad, vagy csak nem akar tudomást venni a kínálkozó lehetőségekről. Június elején az aradi Nemzetközi Irodalmi Fesztivál egyik vendége volt Bartis Attila. Magyar felolvasóestje élmény volt, kivételes dikciójára a román hallgatóság is felfigyelt, ennek ellenére a jelenlevők közt magyar ajkú alig volt. Napokat töltött a városban az erdélyi származású író, akinek írásait több mint húsz nyelvre fordították le, s akit Kínába is meghívtak, hogy találkozzon a kínai olvasóval. Ezzel szemben itt a magyar közösség nem élt a jelenlétével sem egy ad hoc író-olvasó találkozó, sem egy magyaróra erejéig. Nagy mulasztás.

Merényi-Metzger Gábor

AZ ARADI ROCHEL CSALÁD TAGJAI

Az alábbi publikációban Simonyi óbester nejének, negelsfürsti Leiner Teréziának a második házasságáról, illetve az ezen frigyből született hat gyermekéről szeretnék – leginkább a korabeli egyházi anyakönyvi bejegyzéseik adatai alapján – röviden szólni. Az alábbi, adattár jellegű publikációban tehát egy kevésbé ismert aradi család, a Rochel família tagjaival, illetve az egyes személyek legfontosabb életrajzi adataival ismerkedhetünk meg.

Theresia Leiner von Negelsfürst, báró Simonyi József ezredes Aradon, 1832-ben bekövetkezett halála után ismét férjhez ment. Az özvegy báróné második férje Rochel János ügyvéd volt, aki a Heves vármegyei Derecskén – mai nevén Mátaraderecskén – született. Keresztelési bejegyzése a recski római katolikus egyház anyakönyveiben található, mely latin nyelvű dokumentum szerint Rochel Zsigmond és Huber Viktória gyermeke, János 1803. augusztus 28-án látta meg a napvilágot.¹ A Pesten elvégzett jogi tanulmányai után – a művelt, a régi klasszikusokat rendkívül kedvelő és azokat fordító, valamint saját verseket is író – Rochel János 1832 után az Arad vármegyei vadászi kastélyba került mint az ifjú Lajos báró nevelője.² Itt a fiatal jogász gyorsan megkedveltette magát, és hamarosan ő lett a család birtokainak a kezelője is. Rochelt azonban nemcsak tanítványa, hanem a vele egykorú – így tehát még csupán 29 éves – özvegy is megszerette. A köztük szövődött szerelem pedig házassághoz vezetett. Ennek a pontos dátumát eddig nem ismertük. A véletlennek köszönhetően azonban sikerült rátalálnom az 1836. február 3-án történt házasságkötés adataira a Budapest-lipótvárosi – 1938-tól szentistvárvárosi – római katolikus plébánia esketési anyakönyvében.

A latin nyelvű bejegyzés a következő adatokat tartalmazza: a vőlegény, Rochel János ügyvéd, a Heves vármegyei Derecskéről származik, és a Lipótvárosban lakik, római katolikus vallású, nőtlen és 32 éves. A menyasszony, özvegy báró

Simonyiné, született negelsfürsti Leiner Terézia, bécsi származású, és a Lipótvárosban lakik, római katolikus vallású, özvegy és ugyancsak 32 éves. Az esketést Simunchich Ignác lipótvárosi plébános végezte.³ (Csak az érdekesség kedvéért említem meg, hogy a következő anyakönyvi bejegyzés gróf Széchenyi István és Seilern Crescentia grófnő házasságkötéséről szól.)

Rochel János és Theresia Leiner von Negelsfürst házasságából összesen hét gyermek származott. Mégpedig a következők:

1. Rochel János Lajos. Született Vadászon, 1836-ban, megkeresztelték Kisjenőn, október 22-én. Érdekességgént kell megemlítenem, hogy a keresztapja a 12 éves bátyja, báró Simonyi Lajos volt.⁴ Meghalt – mint földbirtokos – Aradon, 1901. december 23-án. Feleségét Werlein Annának, lányát pedig Rochel Annának hívták.⁵

2. Rochel Béla Zsigmond Ágoston. Született Vadászon, 1838-ban, megkeresztelték Kisjenőn, március 6-án.⁶ Szinnyei Józsefnek a magyar írókról megjelent munkája szerint Rochel Béla 1854-ben az aradi főgimnázium VIII. osztályának növendéke volt. Legelső költeménye a *Győri Közlöny*ben jelent meg, majd a következő években – az 1859 és 1861 közötti időszakban – a *Nővilág* című folyóirat adta közre több versét. A *Garay-album*ot szerkesztette, ebben több költeménye is megjelent, igaz, álneven, Zádor, illetve Aradi Béla nevek alatt. 1882. október első felében halt meg.⁷ Ennek a dátumnak azonban ellentmond az édesapja 1877-ben kiadott gyászjelentése, amelyben Béla fia neve már nem szerepel.⁸ Ugyancsak Szinnyei életrajzgyűjteményében, valamint Márki Sándor aradi monográfiájában szerepel egy Aradi, családi nevén Rochel Béla nevű fiatal költő, aki 1861 elején hunyt el.⁹ És hogy melyik halálozási dátum a helytálló, azt az aradi római katolikus anyakönyvekből sikerült kiderítenem. A meglelt bejegyzés szerint tehát Rochel Béla 1861. január 5-én hunyt el, élete 23. évében.¹⁰

3. Rochel Franciska Augusztia Antónia. Született Vadászon, 1839-ben, megkeresztelték Kisjenőn,

január 28-án.¹¹ Meghalt valószínűleg Vadászon, három hónapos korában, 1839. április 18-án.¹²

4. Rochel Mária Paulina Viktória. Született Aradon, 1840-ben, megkeresztelték ugyanott, február 3-án.¹³ Valószínűleg ő az édesapja gyászjelentésében szereplő Tinopl Emilné, született Rochel Irma.¹⁴ Meghalt tehát 1877 után.

5. Rochel Károly Félix. Született Aradon, 1841-ben, megkeresztelték ugyanott, október 9-én.¹⁵ Róla annyit tudunk, hogy erdész volt, és két gyermekével, Lajossal – született Németszentpéteren, 1877-ben – és Erzsébettel – született Berzován (Marosborsán), 1880-ban – együtt a magyar királyi belügyminiszter 1882. január 8-án a BM. 1064-82. számú rendeletével a családi nevét – édesapja származási helyére utalandó – „Derecskei”-re változtatta át.¹⁶ Meghalt tehát 1882 után.

6. Rochel Matild Viktória. Született Aradon, 1843-ban, megkeresztelték ugyanott, június 25-én.¹⁷ 1877-ben még hajadon volt, további sorsáról nem tudunk.¹⁸

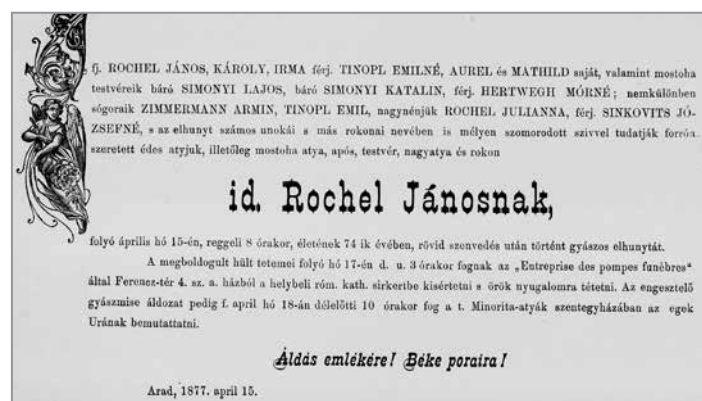
7. Rochel Aurél Kálmán. Született Aradon, 1845-ben, megkeresztelték ugyanott, december 1-jén.¹⁹ Ő az apjához hasonlóan a jogi pályát választotta, és mint tehetséges közbíró ügyész vált ismertté.²⁰ Bizonyosan neki volt a fia az a dr. Rochel Aurél Béla nevű – később gyulai kórházi, majd békésszentandrásai községi – orvos, aki a grazi egyetem matrikulája szerint 1899-ben 24 éves, aradi származású, római katolikus vallású, és akinek az édesapja „Staatsanwalt”, azaz államügyész volt.²¹

Rochel János és neje további sorsáról Szinnyei Józsefnek a magyar írókról szóló lexikonjából szerezhetünk némi információt. E szerint Rochel János 1848-ban – miután neveltje elérte a nagykorúságot – a vadászi uradalom kezelését átadta a 24 éves báró Simonyi Lajosnak, és feleségével, valamint gyermekeivel beköltözött Arad városába. Itt mint Arad vármegyei táblabíró és ügyvéd működött egészen 1877. április 15-én bekövetkezett haláláig. Feleségét, „a bárónét” pedig 1875-ben – egy Szinnyei által közölt levélrészletben – már mint néhait említik.²²

A szakirodalom tehát eddig nem tudta, hogy pontosan hol és mikor hunyt el Simonyi óbester özvegye, Rochel Jánosné. Az aradi római katolikus plébánia anyakönyveiben azonban sikerült megtalálnom a Rochel házaspár latin nyelvű halálozási bejegyzéseit.

Ezek szerint „Theresia Leiner de Negelfürst”, Rochel János földbirtokos neje Aradon, a Radnai utca 11. szám alatt, 1868. december 31-én hunyt el.

A bécsi születésű, 65 éves, római katolikus vallású asszony halálának oka szívszélhűdés volt. Temetésére pedig az aradi temetőben került sor 1869. január 2-án.²³ „Theresia Leiner Baronissae” özvegye, „Joannes Rochel honorator” pedig 1877. április 15-én halt meg. A derecskei, Heves vármegyei születésű, római katolikus vallású, 74 éves férfi halála az Arad, Ferenc tér 4. szám alatti házában következett be. Halálának oka tüdőlob, azaz tüdőgyulladás volt. A temetésére pedig április 17-én került sor.²⁴ Az Országos Széchényi Könyvtárban található gyászjelentéséből megtudhatjuk továbbá, hogy „id. Rochel János” temetésére az aradi római katolikus sírkertben – nyilván ide helyezték örök nyugalomra korábban a feleségét is – került sor 1877. április 17-én, délután 3 órakor.²⁵

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL). X 2724. A recski római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai. Kereszteltek anyakönyve. I. köt. 241. p.

² Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*, I–XIV. Kötet, Budapest, 1891–1914. XI. 1050–1051. p.

³ MNL OL. X 2016. A Budapest-szentistváni városi római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai (a továbbiakban: X 2016). Házasultak anyakönyve. X. köt. 53. p.

⁴ Parohia Romano Catolică Chişineu Criş (a továbbiakban: PRCCC). Kereszteltek anyakönyve. I. köt. 132. p.

⁵ Országos Széchényi Könyvtár. Plakát- és Kisnyomtatványtár (a továbbiakban: OSZK. PéK). Ifj. Rochel János gyászjelentése, Arad, 1901. december 23.

⁶ PRCCC. Kereszteltek anyakönyve. I. köt. 140. p.

⁷ Szinnyei: i. m. XI. 1050. p.

⁸ OSZK. PéKt. Id. Rochel János gyászjelentése, Arad, 1877. április 15.

⁹ Szinnyei: i. m. I. 220. p.

¹⁰ Arhivele Nationale Directia Județeană Arad (a továbbiakban: ANDJA). Colecția registrelor de stare civilă (a továbbiakban: CRSC). Az aradi római katolikus egyház anyakönyve (a továbbiakban: Aradi rk. akv). Meghaltak anyakönyve. Reg. 140. o. sz. n.

¹¹ PRCCC. Kereszteltek anyakönyve. I. köt. 147. p.

¹² Nemzeti Sírkert. Sírboltkönyv. I. köt. 91. p.

¹³ Institut für Auslandsbeziehungen (a továbbiakban: IfA). Mf. Kb. 3. Az aradi római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai (a továbbiakban: Mf. Kb. 3). Kereszteltek anyakönyve. V. köt. 118. p.

¹⁴ OSZK. PéKt. Id. Rochel János gyászjelentése, Arad, 1877. április 15.

¹⁵ IfA. Mf. Kb. 3. Kereszteltek anyakönyve. V. köt. 184. p.

¹⁶ Századunk névváltoztatásai. 1800–1893. Budapest, 1895. 58. p.

¹⁷ IfA. Mf. Kb. 3. Kereszteltek anyakönyve. V. köt. 249. p.

¹⁸ OSZK. PéKt. Id. Rochel János gyászjelentése, Arad, 1877. április 15.

¹⁹ IfA. Mf. Kb. 3. Kereszteltek anyakönyve. V. köt. 348. p.

²⁰ Nagy Márton: *Régi nevek – régi regék*, Nagyvárad, 1927. 20. p.

²¹ <http://leveltar.elte.hu/databases.php?ekod=20&order=beev>

²² Szinnyei: i. m. XI. 1051. p.

²³ ANDJA. CRSC. Aradi rk. akv. Meghaltak anyakönyve. Reg. 144. 68. p.

²⁴ ANDJA. CRSC. Aradi rk. akv. Meghaltak anyakönyve. Reg. 147. 78. p.

²⁵ OSZK. PéKt. Id. Rochel János gyászjelentése, Arad, 1877. április 15.

Sarusi Mihály

IRATOSI KERTŐK ALATT DOROBÁNCI GRÁNIC (2.)*

ÖRDÖGÁRKÁN BELÜL

Szarmata sírok kerültek elő a Nagyfaluban a Kása-portára települt téeszben az 1950-es évek végén, föltárta Kása Antal felcser, műkedvelő régész és helytörténész. A legértékesebb lelet egy bronz szekerce: egyik felől csákány, másik felől fejsze kinézetű alkalmatosság, dísz-, avagy használati tárgy, netán fegyver.

A szarmaták Csörsz-árka – olvasod a róluk szóló egyik cikkben (MN 2012) – a Duna-kanyartól Debrecenig, onnan az Alföld keleti peremén az Al-Dunáig húzódott, egy-egy része úgy-ahogy megmaradt. Föltehetőleg a Krisztus utáni 300-as években épült. Emlegetik a Kis-Körösközben (a Fehér- és a Fekete-Körös közén Aradban) élő magyarok a középkori Kissarus és Nagysarus határában lévő, ma Sárosi erdőnek nevezett hely közelében (Ágya, Vadász, Miske közt) húzódó úgy- nevezett római limest, amelyet a mieink Ördögárkának tisztelnek, a helybéli dák-nemlatta román utódok Traján útjának, Traján sáncának vélnek. Kiemelten védett minősítést nyert Csonka-Magyarországon a Csörsz-árka, Ördögárok, Avarárok, Ördögszántás... nevezetű ókori védmű, amely valószínűleg a rómaiak segítségével épült a keletről támadó gótok ellen. A szarmata leletek jelentős része a sánc mellett került elő, írja a cikk, s íme, minálunk is, hisz a közelben húzódhatott – valahol Szentanna táján – a szarmata árok. S mit ad Isten, nálunk is kerül több kunhalom, Bélzerind, Vadász és a két volt-Sarus közt pedig egész csapat halom feszít..., szenved..., rejtven csontjainkat? Őrizvén a reá állított láthatatlan őrszemek az alant nyugvókat? Testhalom testhalom után? Csontra csont. Végső fohász. S míg a csonka-magyarországi Csörsz-árok vonala 2012-ben kiemelten védett minősítést nyert odaát, ideát – nálunk – kunhalmainkat szabadon szánthatja-ronthatja, apaszthatja-tüntetheti el a föld színéről tulajdonos, bérlő. A haszonelvvel mentegedett önzés nem mentség, s a birtokos nemzetisége sem.

A szarmata, mint hírlik, iráni-perzsa nép vala, rokona a szittyának. Ahogy szögrül-végrül mi az

azok vónánk – legalábbis bizonyos ókori történetírók szerint! (Mert mi hogy állíthatnók?)

A környék régészeti leleteiről Dörner Egon ad összegzést az 1970-es román régészeti évkönyvben. (Fordította számunkra – e falurajzba kizárólagosan! – 1986-ban Bcsabán Muntyán Elena történész.) Szóval a hivatalos leírása a kisiratosi szarmata-ügynek.

Eszerint a helyi téesz-tagok silógödröt ástak a gazdaság fő és hátsó kapuja közti út felénél, ahol 70 cm mélyen emberi csontokat találtak. A gazdaság „állatorvosa” – valójában állatorvosi felcsere –, Kása Antal három sírből mentett ki leleteket.

1. sír. Kis bronz csat (fibula), alul fordított lábú. Bronz fülbevaló. Vaskés darabjai. Gyöngysor különböző alakú és színű „gyöngy”-ökből (festékből henger alakú, kék és téglaszínű; üvegből sárgászöld „bitronconice”, borostyánkő; csiszolt lap és feketére festett üveg).

2. sír. Vasdarabok. Rozsdával belepett bronzérme kétfelé szakadva, azonosíthatatlan.

3. sír. Korongon készült szürke (agyag) edényke, és bronz csat alulról fordított lábbal kidolgozva.

A sírok a szarmata népességhez tartoznak, és a III-IV. századból valók.

Az itt lelt tárgyak Kása Antal gyűjteményében láthatók, amelyek a helyi téesz-székház egyik szobájában vannak kiállítva egyéb régészeti leletekkel, amelyeket az „állatorvos” gyűjtött össze Kisiratos és más környékbéli falvak határában. (A kisiratosi szarmata sírokból származó leletekről készült fényképek is láthatók a cikk mellékleteként.) A mai Nagyiratos – a Nagy- (vagy Forray-) és Kis- (avagy Szalbek-) Iratost magába foglaló középkori Nagyiratos – határában talált leletek közt hun kori edény és köcsög is szerepel.

Kicsit arrébb, „a vizesi határba: fogasolták a fődet, küvet tanáltak, rátötték a fogasra, avval dógoztak! Nehezék vót. Érte gyűttek a régészők, lē vót törve mindőne, nem látszott, hogy szobor vót! Kecske. Belül rengeteg arany” – regélte 1979-ben Anti bácsi, a falu régésze. Hogy s mint – melyik korból, melyik néptől –, arról nem volt tudomása. Aradon lehet az aranykecske? Ha valaki – lovas

nomád, avagy korszerűbb módon – meg nem lovasította.

Kútason 1862-ben (Márki írja) görögutáncos barbár dákok pénzt találtak! A dákok, állítólag, a Tiszáig portyáztak. A sírjaikban, telepeiken lelt római családi érmek az őslakosság és a rómaiak közti kereskedelmet bizonyítják. Arad vidéke 150 évig római hatás alatt állott – emlegeti Márki Sándor, vármegyénk történetírója. Azaz dákok és rómaiak is kóborolhattak az Iratosi Pusztán. Várva ránk, hogy útba igazítsuk őket, merre van a merre.

Hogy végre ide jutottunk! Ide rohassuk: a hunok nagy királyáról, Atilláról is tud népünk. Igen, az iratosi. Sőt, temetésének pontos leírásával is szolgálhatunk... ha nagyon kíváncsi rá valaki! Megtalálható Kovács Ferenc aradvégi mondatárában.

Eszerint Réka halála után az új asszonnyal, Nikoltával való nászéjszakán Atilla orra vére eleredt, és a hun király soha többé nem ébredt föl. A táltosok hét nap, hét éjjel gondolkoztak, hogyan temessék el a hun vezért, a fél világ urát. Az arany, ezüst, vas koporsóba tett halottat kísérő gyászmenet élén Csaba királyfi vonult. A Maros és a Tisza szögébe érve kapták a hírt, hogyan szól a táltosok parancsa:

– Tömessék el a királyt oly módon, hogy ásóvágás sē történjen a birodalom sima főgygyiben, oszt akik eltömették, hírül nē vihessék, hogy hova tötték!

Csaba, Atilla legifjabb fia három nap, három éjjel törte a fejét, hogyan is történhet így a temetés. Eszébe jutott, hogy végig halmok emelkednek az Alföldön, hát egyet kiásatott, lássa, hogyan temet-

ték el régen a vezéreket... Ásás közben kikövezett folyosóra bukkantak, amely összekötötte a halmokat. Csaba most már mindent tudott! Beparancsolta a koporsót vivő vitézeket az alagútba, azoknak vezetniük kellett Atilla fölkanthozott lovát is, és hogy vigyék, amíg bírják! Mögöttük lezáratta a kijáratot, a koporsóvivők meg tán még ma is viszik, cipelik Atilla koporsóját. Ma is viszik, ha meg nem haltak.

Így aztán hogy tudhatná bárki, hol nyugszik Atilla király! A regemondó (az 1950-es években megejtett mondamondáskor 90 éves) Barják Károly sem gyaníthatta.

IV–V. századi gepida temetőre is találtak a régészek a kisiratosi határban (Erd. Tört.). Gepida „...síról származó ép edények, többnyire kancsók Kisiratos-Kistórol.” A (keleti germán) gepidák egy évszázadig voltak urai e tájnak, de a nép megélhette a magyar honfoglalást.

Régészeti leletek sűrűsödnek Iratosunk határában a magyar középkorból (Ó-Nagyiratosról): a Faludüllőben, Régi-temetőnél, Kettőskútnál, Tégla-dűlőben... Mind-mind ugyanott: a Tódás-végen, a Tódás vége és az Ér-kanyari Ér-part között... Mely Ér-szakasz mellett halom magasodott... Az Ér-kanyar is lehet „Kisiratos-Kistó”! Vagy mégsem.

Ott találták – a Kettőskút, Ér-part és Faluhely, Régi-temető között – a legtöbb régészeti leletet. Csak hát ez már a magyar középkort, a honfoglalás és az Árpádok korát idézi.

*Részlet a LÖNNI VAGY NEM LÖNNI című falurajzból

Piroska Katalin

EGY ELFELEJTETT ARADI ÉNEKESNŐ: VÁRADY MARGIT

Kevés színésznek a sírja maradt meg Arad temetőiben. Egyike ezeknek egy szépen rendben tartott földi nyughely, fehér márvány sírkővel a Felső temetőben. Mint a felirat mutatja, ez alatt nyugszik családja két tagjával Zábráczy Ferencné Várady Margit (1883–1971). Valószínű, kevesen tudják róla, hogy az aradi színház egyik igen nagyra becsült szoprán énekesnője volt, aki éppen 100 évvel ezelőtt, 1915 őszén szerződött Arad-

ra, és – egészen kis megszakításokkal – haláláig ebben a városban élt és dolgozott.

Szendrey Mihály direktorsága idején az első világháború második esztendejében (is) „nagy élet” zajlott a színházban, gazdag műsorral, sok zenés darabbal. 1915 nyaráig a szép hangú, fiatal Pataky Vilma énekelte a szopránszerepeket, de számára jobb lehetőség adódott: a temesvári–budai társulat akkori igazgatója, Sebestyén Géza szerződtet-

te az együtteséhez, így elment Aradról. Nagy szükség volt egy újabb jól képzett énekesnőre, így került a társulathoz a Királyi Operaház ösztöndíjasaként Várady Margit. Ebben az időben már nem fiatal (32 éves). „Előéletéről” annyit sikerült eddig kideríteni, hogy hosszú évekig a Komjáthy János által vezetett brassói – kassai jó nevű együttes tagja volt, és ott elsősorban operettekben énekelt.

Az aradi színházban 1915 őszén egy viszonylag nehéz szerepben mutatkozott be, Bimbillát játszotta Szabados Béla – Rákosi Jenő *A bolond* című zenés legendájában.

Az új énekesnőt zenei intelligencia jellemzi, hangja magasan képzett, kiejtése tiszta – írta róla az újság a fellépés után –, szerződtetése hiányt pótol, hiszen a városban tizenegy éve nincs koloratúr énekesnő. (*Arad és Vidéke*, 1915. október 5.) Az *Éva* című operett címszerepében remek hangja mellett a játékát így értékeli a kritikus: meleg, közvetlen, cikornyátlan, kifejező.

Zenei képzettsége, kiváló hangja megteremti a lehetőséget, hogy újra elővegyék a rég nem játszott bécsi operetteket, például az énekeshiány miatt sokáig mellőzött *Bőregért* (mai címen *De-névér*). Az előadás a régi idők színvonalán állott, olvashattuk a kritikából, nemcsak Várady Margit remekelt, a zenekar és a kórus is kifogástalanul működött.

Ugyancsak ő énekelte a főszerepet Lehár napjainkra eléggé elfelejtett *Végre egyedül* című operettjében, melynek bemutatója 1916 januárjában volt. Nagyon igényes zene – írta róla a kritika –, szinte operai, de Várady Margit és partnere, Barics Gyula színvonalasan oldották meg a nehéz feladatot. (Az évad legnagyobb operettsikere egyébként a *Mágnás Miska*, ebben Rolla szerepét a másik primadonna, Horváth Mici énekelte, Marcsa Rontay Boriska volt).

A művésznő ugyanakkor ebben az évadban és később is szívesen vállalt fellépést a népszínművekben, kedves szerepe volt Finum Rózsi *A falu rosszából*.

Várady Margit igazi formáját a következő évadban találta meg, amikor újra elkezdődött a rendszeres operajátszás Aradon. (A városban az előző három esztendőben a nehéz gazdasági viszonyok

és a megcsappant állami támogatás miatt csak ritkán játszottak operát.) Az 1915–17-es évek háborús konjunktúrája azonban javította a színházak gazdasági helyzetét, kitermelődik egy új tehetős réteg, amelynek megvan a pénze a szórakozásra, a színházban is megtelnek a székso-rok: „Még soha úgy nem támogatta a színházat a közönség, mint az 1915–16-os évadban” – nyilatkozta dr. Varjassy Lajos, a város polgármestere 1916 júliusában az egyik színügyi bizottsági ülésen. A színház megnövekedett bevétele és a kiváló énekesek teszik lehetővé, hogy a következő évadtól újra műsorra kerüljenek operák. (Persze a zenés műfaj nagyobb

részét továbbra is az operett, a zenés vígjáték képezte.)

Az első színpadra kerülő opera 1916. december 22-én a látványos és újgazdagék számára is elfogadható Offenbach-mű, a *Hoffmann meséi* volt. „Mint harmat a szomszjas földre – újra operaelőadás Aradon – lelkesedik a kritikus az *Arad és Vidékében* –, mert volt ugyan dráma, vígjáték, operett, és mindegyiknek megvan a maga szépsége, de egyik sem ér fel egy operaelőadással, s nem Arad hibája, hogy eddig nélkülöztük.” Az előadáson Várady Margit bemutathatta magas képzettségét, zenei sokoldalúságát a hármas női szerep (Olimpia, Giuletta, Antónia) tökéletes eléneklésével. „Nem tudtuk, mit élvezzünk jobban: Olimpia koloratúráját, vagy a tragikus érzelmfestést Antónia alakjában” – írta róla a kritikus.

A könnyebb zenés műfajban az évad első felének nagy sikere a máig népszerű, Schubert dallamokra épülő *Három a kislány* című daljáték, ebben Médi szerepét felváltva játszotta Várady Margit és Horváth Mici. „Jelenleg Aradnak két énekes sztárja van: Várady Margit tökéletesen iskolázott, operába való hangjával, Horváth Mici, játékával, eleganciájával hódít. (...) Az előadás levendulaillatú, biedermeier hangulata – súlyos idők boldogító ellentétéként jóleső megnyihülés.” – írja az *Arad és Vidéke* kritikusa az előadást követően.

Várady Margitot a kritika folyamatosan dicséri, pedig van mód az összehasonlításra, az általa játszott szerepeket ebben az évadban a közönség (és a kritikus) hallhatta az Aradon gyakran megforduló, kiváló svéd szoprán, Svördström Valborg előadásában is.

A háború következő éveiben a zenés művek a repertoár egyre nagyobb részét töltik ki, ebben az operettek mellett továbbra is számos opera szerepel. Az 1917–18-as évadban már az első öt hét alatt 8 kifogástalan operaelőadás volt – nyilatkozta Szendrey a színügyi bizottság november végi értekezletén, ezek szoprán főszerepeit Várady Margit énekelte különböző vendég tenoristákkal, mert ebben az időben Aradon nincs megfelelő énekes erre a szerepkörre. 1917 decemberében tűnt fel a színpadon a *Toscában* Pardy Armand olasz származású tenorista. „*Pardynak lágy, behízelgő tenorja van, amelyet szuverén biztonsággal kezel, alakításában drámai erő volt, főként az utolsó felvonás nagyáriájában mutatta meg, hogy milyen értékek vannak benne... Művészete teljes és őszinte sikert aratott. Várady Margit Tosca-ként tehetségének valóságos eszenciáját adta, de a legnagyobb teljesítmény Róna Dezső Scarpiája volt. Alakítását démoni erő, vakmerő dölyf, csillogó intelligencia jellemezte, baritonja zengett és harsogott.*” – írta az *Arad és Vidéke* róla és partnereiről. (*Arad és Vidéke* 1917. december 22.) Pardy aztán hosszú ideig énekelte olaszos temperamentummal a tenorszerepeket, még magyarul is megtanult, aztán az 1919 utáni zavaros időkben eltűnt a városból.

1918 őszén a város körül van zárva, komoly ellátási problémákkal küzd, nincs élelem, ruhanemű, még cipőből is hiány van. Ám élni kell tovább, és a színházban igyekeznek úgy játszani, mintha körülöttük nem égne a világ. Szendrey arra törekedett, hogy a megszálló csapatok rokonszenvét megnyerje, ezért külön páholyt nyitattott a szerb tiszteknek, majd a franciáknak, akik a zenés színházat látogatták szívesen. Az operát különösen kedvelték, lévén az nemzetközi műfaj, így jócskán megnőtt az operaelőadások száma, októberben többször volt a *Tosca*, a *Rigoletto*, november–decemberben ismét a *Toscát* adták háromszor, közben játszották a *Trubadúrt*, *Traviatát* és a *Parasztbecsületet*.

Az operaelőadások 1919-ben sem szünetelnek. Színvonalas produkció május elején az évtizedek óta nem játszott *Márta*: Várady Margit Ladyje elsőrangú alakítás mind hang, mind játék szempontjából, Lyonelt pedig az aradi származású bariton, Bing János (1883–1965) alakította, aki nem mindennapi személyisége a város kulturális életének. Tekintélyes aradi családból származott, gazdag borkereskedő és műgyűjtő volt, lakása, melynek falait értékes festmények díszítették, a művészek, festők, énekesek, zenészek állandó találkozóhelye volt. Csodálatos, képzett bariton

hanggal rendelkezett, de nem szerződött semmilyen színházhoz. Aradon többször is fellepett, főként Szendrey direktorsága idején. 1951-ben, miután vagyonát elvesztette, Izraelbe emigrált, itt halt meg szegényen 1965-ben.

Trianon után 1920 ősztől a színház Szendrey irányításával zavartalanul működhetett volna tovább, mert ő 1919 őszén már a román színügyi bizottságtól kapta kinevezését, de a direktor – egészségi okokra hivatkozva – átadta az igazgatást Rónának. Az új igazgató, az aradi születésű Róna Dezső (1887–1968), négy egymást követő évadban vezette az aradi színházat. Kitűnő bariton énekes volt, az operaelőadások nélkülözhetetlen szereplője, igazgatói tevékenysége azonban nem bizonyult túlságosan sikeresnek, a Trianon utáni nehéz évek súlyosbodó problémáinak megoldásához nem volt sem elég jó szervező készsége, sem elég tapasztalata.

A társulat repertoárjában ugyancsak a zenés művek dominálnak, köztük a direktor kedvence, az opera, melyeket gyakran ő is rendez nagy hozzáértéssel, s ezekben a szoprán főszerep rendszerint Várady Margité. Játszották a *Hoffmann meséit*, a *Toscát*, a *Mignont*, a *Zsidónőt*, az *Álarcos bált*, a *Parasztbecsületet*, *Bajazzókat* és folytathatnánk a sort. Új, eddig Aradon nem adott zeneművek is színre kerültek, bemutatták Delibes *Lakmé* című operáját, a címszerepben Várady Margittal, ezt Zacharie D’Arin, a szentpétervári opera volt énekesese rendezte. (*Arad és Vidéke*, 1920. május 30.) Ugyancsak helyi premier 1923-ban Jakabffy Dezső rendezésében Mozart „csipkefinomságú, eszményien lírikus, aranyos derűvel megírt operája” (ahogy a helyi kritika jellemezte), a *Szöktetés a szerájból*, s ebben Várady Margit Constanzát énekelte. Telt ház volt, és teljes siker. (*Aradi Hírlap*, 1923. március 23.)

A kritikák alaposak, de – a közönség megtartása érdekében – rendszerint dicsérik az előadásokat (bíráló megjegyzések csak ritkán fordulnak elő), és az olvasók szórakoztatására feljegyeznek anekdotába illő eseteket. Ilyen az, mikor egy alkalommal a *Toscában* a címszerepet játszó Várady Margit a második felvonás végén a meggyilkolt Scarpia fejéhez úgy tette a rendezői utasításban előírt égő gyertyákat, hogy a lebocsátott függöny azokra kezdett ereszkedni, mire a függönyt féltő, Scarpia-t játszó direktor kiabálva (jaj, a függöny) felugrott, és eloltotta a gyertyákat. Szép teljesítmény egy halottól – jegyezte meg kajánul a kritikus. (*Aradi Hírlap*, 1920. november 11.)

A Rónát követő új igazgató Fekete Mihály, aki a műsor összeállításában a prózát részesítette előnyben, nem kötött szerződést az idősebb régi énekesekkel, így Várady Margit sem szerepelt a szerződött tagok között. A művésznő számára 1924. november 22-én rendeztek búcsúelőadást a Kultúrpalotában. Ez igen színvonalas, telt házas koncert volt, fellépett benne többek között Bing János és Ungár Imre zongoraművész, a konferanszié Szendrey Mihály volt, aki erre az alkalomra hazajött Marosvásárhelyről, ahol abban az évadban színigazgató volt. (A koncerthirdetésen úgy szerepelt, hogy ezután Várady Margit erdélyi koncertkörútra indul. Lehet, hogy valóban volt ilyen, de ennek nyomát semmilyen dokumentumban nem találtam.)

A következő években a művésznő neve fel-feltűnik a Róna Dezső által szervezett stagione-együttes névsorában, de a színház előadásain csak nagyon ritkán szerepel. Egy ilyen ritka alkalom 1926. december 10., mikor Gellért Pál 25 éves karmesteri jubileumát ünneplik. (Az igazgató ebben az évadban ismét Szendrey.) A szép rendezvényen (amelyen a *Hoffmann meséi* is színre került) Róna Dezsővel, Tibor Lóriával, Eghy Gissával és másokkal együtt fellépett Várady Margit is.

Ezt követően keveset tudunk Várady Margit művészi pályájáról, Aradon csak legfeljebb egy-egy koncert erejéig vannak fellépései a Kultúrpalotában vagy a belvárosi református templomban. A sorsa nem könnyű, 1933-ban 18 évi házasság után elveszíti férjét, szadai Zábráczky Ferenc honvéd századost, emellett az idősebb művésznőnek nincsen nyugdíja (ebben nem ő az egyedüli színész Erdélyben).

1945-ből tudunk még egy szerepléséről a színházban. A

szobája volt. (Az egész ház az övék volt egykor.) Itt őrizte egykori primadonna-ruhatárát (az emlékező szerint ezek csodálatosak voltak), ezekből és egyéb értéktárgyaiból el-eladogatott, hogy megélhetését biztosítsa. Szerinte gyönyörű hangját öreg korában is megőrizte, gyakran hallotta őt énekelni a belvárosi református templomban. Időnként fellépett azokon az előadásokon is, amelyeket Szarvady József zongoratanár (Szarvady Gyula karmester nagybátyja) szervezett a gyerekeknek.

Egykori szomszédja, Gémes Mária szerint jó kedélyét megőrizte öreg korára is, gyakran mesélgetett színész múltjáról, és még mindig gyönyörűen énekelt.

Z. Várady Margit (neve így szerepelt a színlapokon) 1971-ben, 88 éves korában halt meg.

Neve nem szerepel színészlexikonokban, Kötő József könyvében (*Színjátászó személyek Erdélyben 1919–1940*) a következő van róla: Várady Margit színésznő, Arad, 1920–24 (Róna társulata). Ez a remek énekesnő nem ennyit érdemel. Igaz, hogy élete, művészi pályája nem teljesen ismert, sok még benne a „fehér folt”, de nevének ott kellene lennie a 20. század jeles magyar művészeinek sorában, akkor is, ha csak az aradi évei ismertek.

Várady Margit sírja
A sírról a fotót Kranovszky Ágnes készítette.
A fényképek Gémes Mária tulajdonát képezik.

Ódry Mária

GYEREKEK, NINCS BAJ!*

Gyerekek, baj van, mert ellent kell mondanom Nagy Etának, anyagismereti szempontból. Az igaz, hogy Angyalok városa Arad, na de nem márványból való angyalok vigyáznak ránk! Hanem igenis hús-vér konkrét angyalok, akik köztünk élnek, jönnek-mennek, sőt mi több, itt is vannak. És konkrét nevük van: Melinda, Rózsika, Ibi, Babi, Ilike, Gitti, Ildikó, Ágik vannak ketten is, aztán Pistik, Csaba, Karcsi, Andrei, Szöszi-Tibi, Katika-Gyula, akik ugyan nem hársfaillatban, hanem fertőtlenítő szesz és jód szagában tevékenykedtek, mégpedig nem is akárhogyan, hanem azonnal.

Ugye, el kell mondanom, hogy nyaktörésem alkalmából jött képbe a kórházi szag? Na, nem igazi nyak, ami a fej és a váll között foglal helyet, hanem amolyan combnyak csont, minek törése igen csak fájdalmas, és kórházi beavatkozást igényel.

Na, most jön a tapasztalat: minek utána egy vízes csempén való csúszás, botlás után feküdtem a fürdőszoba kőkemény valóságán, a szomszédok behatoltak, összekapartak a földről, mentő, kórház, ijedtség... Még aznap megjelenik a Szöszi-Tibi. „Na, mi az, Ódry (Odráj – angolos kiejtésben), leszúrtad a Rittbergert?” – utalva a műkorcsolya piruettre. Félelem el, igazi nevetés be.

És ezek az angyalok nem egyszer-kétszer látogattak meg, és biztosítottak arról, hogy minden jó lesz, ne féljek, hanem ott voltak a műtét után

éjjel-nappal, és vigyáztak rám. Hátat mostak, hálóinget cseréltek – egy adott pillanatban 12 hálóingem volt (mint az ismert viccben a számovárok) –, orvossal tárgyaltak, fizettek, sőt egy orvosságos üvegcsében még az egyáltalán nem megvetett UNIKUMOT is becsempészték, búfelejtő gyanánt. De felejtettem is a búmat, mert így lett otthon új fűtőtest készen felszerelve, vagy novemberben 7 szál sárga tulipán vázástól a kórház asztalán, vagy adventi koszorú decemberben, fogyasztó gyömbérintal készen megcsinálva, bankügyeim, hormonális nyugdíjavargásaim intézve.

Úgyhogy, igen, Eta, az Angyalok városában az angyalok nincsenek márványból, hanem igazi érző dobogó emberszívük van. Úgyhogy Vadász tanár úrnak, osztályfőnökünknek, tisztelettel jelentem, ezek az én osztálytársaim, barátaim, ismerőseim, mind-mind aradiak, akik által megtapasztaltam, hogy még nincs baj, nagy baj, mert, ahogy egy nagyon régi ismerősöm, akit én igen nagyra tartok, a maga korában egy nagyon belevaló valaki mondta, bizonyos tarzusi Szent Pál a filippieknek írta levelében:

„Ne aggódjatok semmiért, az Úr közel van.” – De ennyire?!

Köszönöm mindenkinek!

*Elhangzott a 44. osztálytalálkozó bankettjén a Jelen házban, 2015. június 6-án.

1971 - ben érettségiztünk.
A második sorban, balról az első Vadász Ernő tanár úr.

Matekovits Mária

GONDOLATOK A FA ÁRNYÉKÁBAN

Június második fele – egymást érik az évzáró ünnepek, ballagások, fényképezések, búcsúzások az aradi Csiky Gergely Főgimnáziumban is. Ezáltal a hátsó udvar gesztenyefája egy egészen új látószögbe kerül. Én ilyenkor nosztalgiázni szoktam, egymás után tevődnek fel, jönnek elő a kérdések. Mire való a kétágú, koronájával gömb alakú gesztenyefa? Hogyan, mikor és miért került épp oda? Ki viselte, viseli gondját?

2001-ben támadt az ötlet az aradi 1-es Iskolából a Csikybe került pedagógusok fejében, hogy a Zárda udvarán levő óriás, másfél évszázados gesztenyefának legyen egy „kistestvére” a Csiky Gergely Líceum udvarában, hogy emlékeztessen az ott eltöltött évekre. Khell Levente tanító bácsi szerzett egy kis facsetetét, s hogy bántódása ne essen, azonnal körbekerítettük, védelmeztük. Rendszeresen figyelt rá igazgató, pedagógus, szülő és diák. Gondozták és locsolták.

Ez a fa arra való, hogy minden évben termést hozzon, miközben díszíti az udvart. Arra is hivatott, hogy ágai terebélyesedésével árnyékot biztosítson az ott szaladgálókna vagy várakozókna. Helyet lelnek magukna rajta rovarok és madarak is.

De még arra is való, hogy az összetartozást, az emlékezést, a megmaradást juttassa eszünkbe.

Idővel fészket is rakhatnak rá az énekesmadarak, így lesz ez a fa a fészekrakás szimbóluma is.

Az ősz és a tavasz is eszünkbe juttatja a megújulást és az elmúlást. Bármely ruháját ölti magára ez a fa, egymagában esztétikai, művészeti forrás is, hiszen formás és szép. De talán az is sorsszerű, hogy a mindenkor aradi magyar pedagógusok emlékére állított kopjafa szomszédságában van, üzenve az égi tantes-

tületnek, hogy voltunk, még vagyunk és leszünk. Üzeni, hogy múltunkat nem feledjük.

Mire való még? Hogy versek, fényképek, énekek, játékok szülessenek évről évre, hosszú fehér virágfüzéreiben vagy barnás kupacsterméseiben kicsik, nagyok gyönyörködhesse. Mindezek mellett remélve, hogy avatatlan kezek bántása vagy tomboló viharok élete végéig elkerülik.

Kívánom, hogy ez a kicsi vadgesztenyefa – mely csak nevében vad, s nem rokona a szelídgesztenyének – még nagyon sok ki- és becsengetést éljen meg. Ritkábban használt neve a bokrétafa, ezért gondolatban tűzzük a bokrétát magyarságunk mellé, s mint a Zárda gesztenyefájának folytatója, lássunk benne szimbólumot is. Öreg elődjéhez hasonlóan ő sem magányos, mert állandó gyermekzsivaj, kacagás és csengőzaj veszi körül.

Sipos Szilárd

„MI JÖN A SULI UTÁN? EGY JÓ TÁBOR!”

SULIJÓ TÁBOR, 2015

A fenti szlogennel hirdette meg április tájékán az első Sulijó tábor a Hunyad megyei Algyógyi Keresztyén Ifjúsági Központ, mely játszva tanulást, sok új felfedezhető különlegességet és új barátságokat ígért a jelentkezők számára. A tábor elsősorban V–VIII. osztályos erdélyi diákoknak szólt, akik a következő 8 tábori ház egyikébe je-

lentkezhetnek: kísérletezők, ecolenderek, séfek, trendszetterek, álarcosok, muzsikások, lovagok és paparazzik. Ezen házak mindennapi tevékenységet, feladatokat kínáltak a jelentkezőknek.

A tábor június 29. és július 4. között zajlott, s az alacsony érdeklődés miatt csupán csak 4 ház tudott megalakulni, de ez csöppet sem rontotta

a tábor hangulatát. A tábor szervezői csapatában két aradi diák is volt, akik a Csiky Gergely Főgimnázium tanulói, s osztályukkal már kétszer nyerték el az Erdély Legösszetartóbb Osztálya címet, melyet ugyancsak a SuliJó hirdetett meg. Bortos Júlia és Sipos Szilárd a paparazzik házának vezetői voltak, s az ő feladatuk volt a saját házuk tevékenységének lebonyolítása, fotózás, a tábori rádió vezetése és a tábor eseményeit megörökítő blog írása.

A tábortűz körül (Bortos Júlia felvétele)

Az első tábori nap az ismerkedésről szólt, mindenki megtanulta (nagyjából) a másik nevét, és mindez természetesen játékok keretében történt. Az este elérkeztével pedig egy rövid beavatási ceremónián vett részt mindenki, ahol a diákok megismerhették a házak vezetőit, s ezután mindegyik házvezető elvonult a hozzá tartozó diákokkal a saját házához, hogy jobban is megismerhessék egymást.

A második napon már elkezdődtek a háztevékenységek, s a reggel 8 órai ébresztést a tábori rádió biztosította, melyet a paparazzik vezettek. Reggelizés után mindenki háztevékenységre indult, mely minden nap 3 órán át tartott, de olykor még ez az idő is kevésnek bizonyult. Az itt eltöltött időben a kísérletezők savak maró hatását figyelték meg, rakétát építettek műanyag palackokból, kristályokat növesztettek, elektromotort és sugárhajtóművet készítettek. A séfek minden nap új finomságokkal és koktélokkal kedveskedtek a többi táborozónak, ugyanis a süteményeket minden délután meg lehetett vásárolni a tábor kávéházában, a Pendülőben. Az álarcosok legtöbbször zárt kapuk mögött tevékenykedtek, a körtemplomba elvonulva bizalomjátékokat játszottak, énekeltek, improvizációs feladatokat végeztek, verseket és dalokat írtak, majd ezeket elő is adták egymás között. A paparazzik már-már médiaszakemberekké váltak a hét alatt, hiszen ők rádióztak, fotóztak, képzeletbeli blogot írtak, bulvárcikkeket

fogalmaztak meg, és sok-sok interjút készítettek a többi táborlakóval és a szervezőkkel.

Ám a tábor nem csupán háztevékenységekből állt, hiszen akkor már délután vége lett volna a napnak. A délutánt legtöbbször sporttal töltötték a gyerekek, de volt olyan nap is, amikor ideiglenesen elindult a trendszetterek háza, ahol kreatív ruhakölteményeket készítettek a lányok, s ezeket egy divatbemutató keretében az érdeklődők is láthatták. Egy másik napon pedig az ecolenderek háza alakult meg, ahol ötletes virágcserepeket és pompomokat gyártottak a leleményes diákok. Szükség is volt a pompomokra, hiszen focibajnokság is zajlott a táborban, melyben szervezők és diákok is egyaránt részt vettek, s a szurkoláshoz bizony jól jöttek a pompomok. De a táborozók nemcsak futballoztak, hanem röplabdáztak, pingpongoztak, sőt még úsztak is a közeli strandon a délutáni programok alatt. A szervezők úszóversenyt és csúszdacsúzóversenyt is rendeztek, ahol a legjobb úszók és csúszók is megmutathatták tehetségüket. Nem maradt el a csoportos vízbeugrás és a sok-sok nevetés sem.

De a tábori napok még mindig nem értek itt véget, hisz a délutáni tevékenységek után esti programjuk is akadt a résztvevőknek. Szórakoztató kvízzjáték, pizsamás buli, plüssmaci-szépségverseny, tábortüzes éneklés és játékok töltötték ki az esti órákat.

A tábor utolsó napja nyílt nap volt, és a szervezők szívesen látták az érdeklődő szülőket, rokonokat. Az utolsó napon mindegyik ház „növénydéke” bemutathatta, hogy mit produkált, és mit tanult az elmúlt napok háztevékenységei alatt, majd a közös nagy ebéd után mindenki elbúcsúzott a házvezetőktől, szervezőktől. A résztvevő diákok mind jó emlékekkel, SuliJó feliratú pólóval és egy részvételi oklevéllel hagyták el a tábor helyszínét, a szervezők pedig azzal a reménnyel búcsúztak, hogy jövőre mindenki visszatér majd a következő SuliJó táborba. Hiszen a tábor most bezárta kapuit, de jövő nyáron újra kinyit!

Csoportkép (Bortos Júlia felvétele)

Jakab István

LEKKJ KONFERENCIA – 2015*

Mint minden évben, idén is, május 14–18. között Velencében megrendezésre került a közel 40 éve működő LEKKJ konferencia, mely a zsidóság és az európai evangélikus-lutheránus egyházak közötti párbeszédet, kapcsolatot hivatott fenntartani, ahogy azt a neve is mutatja (nyersfordítással: Lutheránus Európai Bizottság az Egyház és a Zsidóság számára).

A konferenciát évről évre olyan európai országokban szervezzük meg, ahol hivatalosan is létezik evangélikus egyház (kivételt képez viszont pl. Dánia, Svédország, vagy újabban Norvégia, akik kiléptek a bizottságból, mivel ők a zsidók keresztyén hitre történő áttérítését tűzték ki célul, amivel a LEKKJ nem ért egyet). Az ülések, előadások hangulata – kis létszámánál fogva (egyházkerületenként, országonként 1-1 képviselő) – nagyon családias, hiszen egy-két vendégelőadó kivételével évről évre ugyanazokkal a kiküldöttekkel találkozunk. A delegáltak minden alkalommal, mintegy szükségszerűen, az országukban zajló és a zsidókérdést érintő folyamatokról, pozitív, illetve negatív eseményekről, hírekről számolnak be.

Tekintettel arra, hogy nemcsak egyházunkat, hanem Romániát is képviselnem kell ezen a konferencián, felkérést kaptam tavaly az elnökség részéről, hogy mivel a holokauszt hiányzik a romániai iskolai tananyagból, közvetlen környezetben próbáljak valamit tenni annak érdekében, hogy bővüljön a diákok ismerete a zsidóságot és a holokausztot illetően. Ezért az aradi Csiky Gergely Főgimnáziumban idén az V–XII. osztályokban előadások keretében próbáltam ezt a hiányt kissé pótolni, illetve a már meglévő ismereteket bővíteni. Ezúton is megköszönöm a lehetőséget az iskola vezetőségének. Élmény volt számomra tapasztalni azt, hogy mennyire nem korfüggő egy-egy kérdéskör ismerete: egy kérdőív alapján először is felmérést készítettem, mely nagyon sok meglepetést tartalmazott, hiszen sokszor a nagyobbak egyszerű kérdésekre nem adtak mindig jó vagy pontos választ, míg a kisebb osztályok tájékozottabbaknak tűntek. A nehezebb kérdé-

seknél viszont öröm volt látni, hogy a nagyobb osztályok nagyon szép válaszokat adtak, bővebb ismeretanyagról tanúskodtak. A kérdőív megvitatása után, korhoz és ismerethez mérten, egy rövid előadást tartottam a zsidóságról, de amennyire lehetett, a pogromokra fókuszáltam. (A zsidó nép egyébként a pogromok népe: gondoljunk az egyiptomi fiúgyermek-gyilkosságokra, a babiloni fogságra, a Makkabeusok vezette szabadságharcokra, a Bar-Kochba-i felkelésekre, amikor Kr. u. 132–135. között 550.000 zsidót feszítettek keresztre, az európai üldöztetésekre a holokausztal bezárólag.) Majd néhány filmkockát néztünk meg külön-külön minden osztállyal egy Huber által készített dokumentumfilmből, mely Erdély és Románia letűnőben lévő zsidóságáról készült.

Egyébként a 2014 májusa és 2015 májusa közötti időszak a kivételes események, megemlékezések időszaka volt Magyarország és főleg Erdély számára, mivel az úgynevezett magyar shoach (1944. május 15-e és június 9-e közötti zsidóüldözés és népirtás időszaka) 70 éve ért véget. A genocidum mintegy 132.000 zsidó áldozatot követelt, akiket 11 észak-erdélyi vonatállomásra indított szerelvényekkel vittek Auschwitzba. Szinte senki nem tért haza az elhurcoltak közül. Tavaly ezeken az állomásokon emléktáblákat helyeztek el: Nagybányán, Marosvásárhelyen, Szászrégenben, Máramaroszigeten, Felsővisón, Dézsen, Kolozsváron, Szatmáron, Szilágysomlyón, Nagyváradon és Besztercén.

Januárban az új államelnök, Klaus Werner Johannis néhány holokauszt túlélőnek a Hűséges Szolgálat érdemrend lovagi fokozatát adományozta, kifejezve az egykori események miatti sajnálatát és egyben a zsidóság iránti tiszteletét is, hiszen Erdély a zsidóságban egy különleges és ma már szinte ismeretlen színfoltját veszítette el örökre...

A végére hagytam, de annál nagyobb tisztelettel említem, hogy egyházkerületünk a maximumot hozta a kérdéskörben: tavaly ősszel a püspökség udvarán a holokauszt emlékére szobrot állított,

kétnapos tudományos konferenciát szervezett, és az Evangélikus Harangszó egy különszámával emlékezett meg e tragédiáról, melyet a magyar olvasó többnyire dr. Mengele könyve által ismerhetett meg annak idején, s förtelmeit, borzalmait szinte képtelen volt kezdetben elhinni.

A józan ész azt diktálja, hogy mindig emlékeznünk kell, hogy ilyen és hasonló jelenségek soha

ne forduljanak elő. Sajnos, a valóság az, hogy a rasszizmus, antiszemitizmus és az idegengyűlölet mindenhol egyre erősödik, s ha nem vagyunk résen, félő, hogy a történelem – mint már olyan sokszor korábban – megismétli önmagát.

**Kivonat a 2015-ös évi beszámolóból*

Csótiné Borócsik Irén

Jámborné Péterszabó Ilona

MÁRIA KÚTJA (1.)

Egykedvűen zakatol velünk a vonat, hárman vagyunk a fülkében. A kedves arcú román néni már jó félórája sorolja kínzó nyavalyáit, s mikor fájós térdeire kerül a sor, földerül szenvedő ábrázata, és mesél, mesél a kisjenői asszony a tornyai csodakútról, amelynek vizével még az ő édesanyja is borogatta fájós lábait, s íme, neki is segít elviselhetőbbé tenni a szenvedést. Mi meg nem tudunk magunkhoz térni az álmélkodástól. Gyermekkori emlékfoszlányok mélyén keresgélünk szülőfalunk csodaforrása után, de csak nagyon halvány és felszínes képeket tudunk agytekervényeink rejtett bugyraiból előcsalogatni. Hallottunk valamit az égi fényről, Máriáról, a gyógyerejű kútvíztől, de valahol messze, több kilométerre a falutól tudtuk csak elképzelni a földöntúli csoda helyszínét. Ezért nem is vettük magunknak soha a fáradságot, hogy utánanézzünk a legenda eredetének és helyszínének. Nem tanították a jelenséget az iskolában, nem említették a hittanórán sem, még mint egyszerű helyi érdekességet sem. Már a vonatban eldöntöttük, hogy hazaérkezvén utánanézzünk a legendának.

Kissé bizonytalanul kezdtük a kérdezgetést. Féltünk, hogy egyszerűen szembenevetnek majd az emberek, amikor olyasmi után érdeklődünk, ami józan ésszel fölfoghatatlan. Ám a beszédre bírt asszonyok kedvesen és segítőkészen próbálták földézni a szüleiktől, nagyszüleiktől hallottakat. Örültek, hogy végre valakinek eszébe jutott megírni a történetet, így nem megy soha feledésbe Mária csodatevő kútja. Valamennyien úgy fejezték be elbeszélésüket, hogy szeretnék, ha új-

raépítenék azt a kis kápolnát, amelyben még közvetlenebbül imádkozhatnak majd a Szűzanyához, mint egykoron az a sok beteg ember, akik a kút mellett dobhatták el mankójukat, nyerték vissza szemük világát.

A Mária-kút történetére imígyen emlékeznek még a tornyaiak:

Volt egyszer egy Dusik Örszike nevű kislány. Talán kilenc vagy tizenegy éves lehetett, és napi foglalkozása a libák legeltetése volt a faluvégi mezőn hasonló korú társaival együtt. Akkor még nem voltak arrafelé házak, a papok földjei terültek el ottan, s csak egy-egy dűlőút választotta el a magyar, román, szerb pap földjét egymástól. Régen arra volt valahol a dögtemető is. Hát azon a mezőn, a Libapáston legeltették fehér szárnyasait a tornyai gyerekek. Ott állt valahol egy vén, magányos, elterebélyesedett eperfa is. Arra föl-mászva játszadoztak a kis libacsószók, onnan jobban szemmel is tarhették libuskáikat. Egy napon Örszike is a fa tetején kuksolt, amikor hirtelen nagy fényességet pillantott meg az égen, amely feléje közeledett. Megijedt, gyorsan lekúszott a fáról, és szaladni kezdett a falu felé. Mikor elfáradva megpihent, a fényességet ott látta közvetlenül maga előtt. Földbe gyökerezett a lába, és hiába erőlködött, moccani sem bírt. Ekkor megnyílt a fényesség, és Szűz Mária lépett ki belőle. Bokáig érő halványkék ruhát viselt, derekán széles narancssárga öv fogta össze. Feje fölött glória ragyogott, hosszú haja ráomlott a vállára, és jóságos mosollyal nézett az ijedt leánykára. Örszike letérdelt,

összetette kezecskéit, és úgy imádkozott néki. Majd a Mária visszatért a fényességbe... égi hazájába. A kislány még sokáig ott térdelt és imádkozott. A többiek időközben mind köréje sereglettek, kíváncsian kérdezték, mi lelte. Ő elmesélte nekik a csodálatos jelenést, de társai hitetlenkedve kinevették. Hamarosan az egész falu tudomást szerzett a történetről. A felnőttek még kevésbé hitték azt el. Lukács Imre, az öspörös többször is magához hívatta a kislányt, és kikérdezte tőviről hegyire, ám Örszike mindig ugyanazzal az áhítattal és kitartással mesélte a csodát, mint legelőször. Kevés pártfogója akadt. A kislány mégis nap mint nap kiment a mezőre a libákkal, és soha nem mulasztotta el az imádkozást a jelenés színhelyén. Akadtak kíváncsiskodók, akik elkísérték a kislányt a mezőre, és várták, hogy megjelenjen újra a Boldogságos Szűzanya. Egy nap aztán Örszike tényleg elkiáltotta magát: „Emberek, itt a Mária!”, majd letérdelt, és imádkozott buzgón. Bár a többiek nem láttak semmit, a kislány átszellemült tekintetétől megrendülve ők is térdre borultak, és imádkoztak. Egyesek nagy fehér felhőt véltek látni az égen, amelyet egy fehér galamb kísért. Egy már akkor is igen-igen idős bácsika pedig a faluból látott valami nagy fényességet, merthogy

ő nem tartózkodott Örszike közvetlen közelében a történés idején.

Tornyán 13-szor jelent meg a Szűz Mária... Egyszer a kislány arra kérte őt, hagyjon látható nyomot maga után, hogy az emberek végre higgyenek neki. És azon a helyen, ahol a Boldogságos Szűz Mária lábával érintette a földet, fölfakadt egy forrás. 1896-ot írtak akkor. És messzi vidékekről zarándokoltak a tornyai csodakúthoz az emberek, szekérrel, gyalogszerrel, ahogy bírtak, még Szentesről, Szegedről is jöttek. A környékbeli települések is idehozták súlyos betegeiket, a nyomorékokat, a vakokat. Hálából a meggyógyultak egy kis fából készült kápolnát készítettek a csodatevő Szűznek. Belül világoskékre festették, és apró arany és ezüst csillagocskákkal díszítették. Nagyon szép festmények vannak a katolikus temető kápolnájában, állítólag azok is a Mária kápolnájából származnak. Senki sem tudja, hogy ki építette a kápolnát, és ki mélyítette kúttá a forrást. Valószínűleg azok, akik ott meggyógyultak, köszönték meg ekképpen Mária segítségét. A nyomorékok eldobhatták mankóikat, a világtalanok visszanyerték látásukat, a halálos betegek visszakapták erejüket. Szűz Mária forrásának vize valóban csodákat művelt...

*A tornyai kápolna a kúttal.
A jelenlegi tulajdonos, Tóth Csaba mérnök újíttotta fel.*

Fitoriné Rezik Julianna, az aradi születésű karmester és gordonkaművész, Rezik Károly Budapesten élő leánya elküldte lapunknak azokat a jegyzeteket, amelyeket édesapja 1947-ben írt, két évvel Bartók Béla halála után. Ezekben élményeit írja le több évi együttműködésükről, tudniillik ő szervezte 1922-ben Bartók erdélyi koncertkörútját. Rezik Károly közelről látta az embert és a művészt, a zseniális zongoristát és a nagyszerű zeneszerzőt. Bartók halálának 70. évfordulóján közreadjuk ezeket a jegyzeteket.

Rezik Károly

JEGYZETEK BARTÓKRÓL (I.)

Amikor Bartók Bélát meghívták és kinevezték a Zeneakadémiára zongoratanárnak Thomán István (volt mesterének) örökébe, én éppen a Zeneakadémia növendéke voltam. Amikor átadta tanítványait, büszkén mutatta be Bartók Bélát mint egyik legkiválóbb volt növendékét. Az egybegyűjtött növendékek kérésére eljátszotta Chopin Cisz-mól keringőjét.

Erdélyi turnéja alatt sok intimtásról beszélgettünk. Elmondta, miért költözött ki közeli vidékre: mert Szendy Árpád már az első tanári gyűlésen

kikezdett vele, és Budapesten nem tudott nyugodtan komponálni. Hetente kétszer bejött az Akadémiára tanítani, s a többi ideje alatt nyugodtan tudott dolgozni szerény otthonában, mert senki nem zavarta.

Hamarosan megjelent a *Gyermekeknek* című, zongorára írott két kötete, ami valóságos forradalmat keltett, különösen köztünk, a zeneszerző növendékek között. A nagy vitázásban, kettőnk kivételével, nagy marhaságnak nyilvánították a művet. Amikor átjátszottam a *Gyermekeknek* című művet, nagy élvezettel és örömmel állapítottam meg magamban, hogy az új stílus, szokatlan harmonizált mű ismerősként hatott rám, és nem idegenül. Tudniillik visszaemlékeztem, gyermekkoromban hallottam egy gatyás paraszt embert énekelni, aki citerán kísérte magát az úgynevezett Bartók stílusú összhangosítással. Ez a ritka szép tenor hangú paraszt ember elmesélte, hogy őt felvitték a budapesti operába, az énekkarba, ahol kiváló hangját tovább képezték. De ő bizony egyszer csak otthagya őket, mert ő csak az ekeszarv mellett érzi jól magát, nem pedig a színpadon. Egy későbbi beszélgetésünk alkalmával, amikor ezt felemlítettem, Bartók azt felelte, hogy tényleg különös akkordokat használnak citerájukon. Tőlük sajátítottam el ezeket az akkordokat. (Citerájuk hangolása különösen hangzott, nem tudtam megállapítani az egyes húrok hangjainak minőségét, hisz akkoriban, 15 évesen kezdtem zenével foglalkozni.)

Hogy nem fogadták első forradalmi művét rokonszenvvel, ez Bartók Bélát nem alterálta. Tovább dolgozott, mondhatni programszerűen. Egymás után jelentek meg forradalmi művei nyomtatásban.

Rezik Károly Bartók Bélával (1922)

Minden műve érdekelt, így kerültem közelebbi ismeretségbe Bartók Bélával.

Valahányszor itt járt, vagy én voltam nála, mindig megkérdezte, hogy ez vagy az a műve megvan-e? S ha azt feleltem, hogy nincs meg, csodálkozva mondta: „hogyan lehet az?”, s rögtön adott egy-egy példányt belőlük.

Hogyan született meg az erdélyi turné?

A turné előtt, amikor nála voltam, beszélgetés közben szomorúan közölte, hogy a zeneakadémiai tanári fizetése olyan kevés, hogy nem lehet belőle megélni, viszont a zeneszerzésből is nagyon kevés a kereset. Arra a kérdésemre, hogy miért nem ad hangversenyeket mint zongoraművész, ami szintén egy kereseti lehetőség, azt válaszolta, hogy Párizsban részt vett egy versenyen, amelyen neki a második díjat ítéltek Bachussal, azzal a géppel szemben. Őt ez annyira elkésérítette, hogy többé nem hangversenyezett, megfogadta, hogy még csak nem is zongorázik, és minden idejét ezután a zeneszerzésnek szentelte. (Talán a sors játéka volt az, hogy így kényszerítette Bartókot zeneszerzésre, amelyben a legnagyobbá nőtte ki magát.)

Ezek után tettem azt az ajánlatot, hogy megrendeznék neki egy erdélyi turnét, ami hozna egy kis pénzt, ami néhány hónapig jó lenne kiegészítésként a vékony tanári fizetés mellé. A nagy rábeszélésre engedett, s azt mondta: „megpróbálok, s ha megy, egy héten belül megírom.” Mindjárt meg is beszéltük nagyjából, amit a gyakori levelezésekkel teljesen nyélbe ütöttünk.

A hangversenykörutat úgy szerveztem meg, hogy legelőször Kolozsváron, aztán Nagyszebenben és Szászsebesen együttes műsort játszottunk. Onnan ő elutazott Marosvásárhelyre. A marosvásárhelyi műsoron is szerepelt a két cselló-zongora szonáta, de mivel úgy határoztunk, hogy Kolozsváron legyen egy második hangversenye, nem mentem vele, hazautaztam, hogy előkészítsem kolozsvári második hangversenyét. Innen, hazautaztában, még adott egy hangversenyt Nagyváradon. Ez volt első erdélyi hangversenykörútja.

A nagyszebeni és szászsebesi hangversenyen Beethoven C-dúr és Brahms F-dúr zongora-gordonka szonátáit játszottuk együtt. Mondanom sem kell, hogy ilyen élvezetes együtt-játékban nem volt részem. Az öt Beethoven-szonáta közül ő választotta ki éppen a negyedik C-dúrt. A Brahms F-dúrt ellenben én választottam, mert tudtam, hogy talán senki sem tudja ritmikailag szebben megoldani, mint éppen Bartók Béla, akinél a rit-

mika annyira be volt idegződve, mint senki másnál. A siker óriási volt, a kritika elragadtatással írt az együtt-játszásról, s nem akarták elhinni, hogy mi ezt három próbával játszottuk. A nagyszebeni kritikára különben is büszke vagyok, mert azt írta rólam, hogy „a nagynevű Bartók Béla mellett egyenlő félnek” mutatkoztam. Kettőnk azonos temperamentuma találkozott, különösen a Brahms-szonátában, amit annak idején hallottam Julius Klengel és Max Reger együttes játékában, de talán az sem volt olyan kifejező, mint a mi kettősünk.

A hangverseny utáni banketten a zenei vezetők és az újságírók kapacitáltak, hogy vállalnám el a zenei vezetést, s költözzem oda.

Nagyszebenben az Unicum Kammermuzik-saalban, Szászsebesen pedig a szász gimnázium dísztermében játszottunk zsúfolt teremben.

Ezek a hangversenyek 1922 februárjában voltak. A vonatok túlzsúfolva közlekedtek, olyannyira, hogy mi, éjjeli utazásunk alatt, csak a folyosó végében kaptunk állóhelyet. Bartók Béla, egész utazása alatt, csak cigarettázott és beszélt, én pedig állva, a csellómra támaszkodva aludtam, s egy-egy zökkenőnél intettem, hogy úgy van. Amikor visszakerült az útról, elmondta feleségemnek, hogy én végigaludtam az utazást állva, ő pedig soha sem tud aludni, amikor utazik. Egyben gratulált feleségemnek a férje jó idegzetéhez.

Hogy az első hangversenye idején miért lakott nálam, az egyenesen az ő kívánságára történt. Tudniillik, aki személyesen ismerte, az rögtön megállapíthatta, hogy Bartók roppant szerény, s nem szerette, ha mindenféle kicsinyességekkel zavarták, ami egy szállóbeli lakásán bizony elkerülhetetlen lett volna. A másik ok pedig az volt, hogy ő későn fekvő volt, s lefekvés előtt szeretett elbeszélgetni feketekávé és cigarettázás közben, amire szállodában szintén nem lett volna alkalm. Ez akkor is megtörtént, amikor Óváriéktól éjjel fél kettőkor jöttünk haza, megkérte feleségemet, főzzön friss kávé, s beszélgessünk még el egy kicsikét. Ekkor is csak reggel öt órakor mentünk aludni.

Óváriné elküldte hozzám Indig Ottót, hogy nagyon kér, vigyem el Bartókot vacsora után. Szánt hoztak, amelyben Bartók és feleségem szánkózott el, én pedig Indig Ottóval gyalog mentem. Természetesen hamarosan sor került arra, hogy Bartókot felkérte a háziasszony, lenne szíves elzongorázni egy-két szerzeményét. Bartók rám nézett, s amikor intettem neki, leült játszani. (Nem szívesen játszott bécsi mechanikájú zongorán, csak az an-

gol mechanikájú zongorát szerette.) Valahányszor megkérték, mindannyiszor megkérdezte tőlem, hogy játsszon-e még? (Ezzel mint impresszáriót respektált.)

Az a tény, hogy ragaszkodott a nálam való lakáshoz, nem volt alaptalan, mert így is néhányan, jóvoltomból, mégiscsak igénybe vették drága idejét. Pl. egy zongoraművésznő, aki egyik helyi lapban íratott magáról egy reklámcikket Kőműves Lajossal, amelynek az volt a címe: *Akinek Dohnányi és Bartók voltak mesterei*, kért, hogy eszközöljem ki, hogy eljátszhassa Bartóknak egyik *Román táncát*, amelyet legközelebbi hangversenyén óhajt előadni. Kérésemre a megbeszélte napon meg is hallgattam, de csak az első akkordot engedte játszani, lesöpörte a kezét a zongoráról, s maga ült le, eljátszotta a művet, és csak annyit mondott a végén: „így kell játszani!” Ezzel véget ért az audiencia. Nem kell mondanom, hogy a szóban forgó művésznő ezt is reklámnak használta, természetesen stilizál-

va, oly módon, hogy „eljátszottam Bartóknak, s nagyon meg volt elégedve.” Ugyanis Bartók műveit ő maga tudta előadni.

Műveinek előadására vonatkozólag egyetlen dicsérő szót hallottam Bartók szájából. Bartók műveit nem hogy nem szerették az előadók, hanem nem is merték még előadni. Így történt meg, hogy Dohnányi Ernőt, amikor meghívták amerikai turnéra, műsorán Bartók művek is szerepeltek. Ez persze valami olyan újszerű volt, hogy hazatérte után néhány műsort kirakatba tettek a Rózsavölgyi cégnél, hogy megbámulhassák az arra járók, hogy megtörtént a csoda: Bartók-művek nyilvános hangversenyek műsorán! Amikor ezt a tényt említettem, hogy Dohnányi Amerikában játszotta műveit, nagy komolyan azt válaszolta: „és elég jól játssza őket.” Ebből látható, milyen igényes volt műveinek előadóival szemben.

Kolozsvár, 1947. VIII.

Váradik Károly

A NEW YORK TIMES FODOR B. GÁBORT ÉRINTŐ KÖZLÉSEI

A Szegedi Egyetemi Kiadó 2014-ben jelentette meg a SZEGEDI EGYETEM TUDÁSTÁRA 3.-at, nagyon érdekes tartalommal: Szent-Györgyi Albert a Délmagyarországon és a New York Timesban.

A szerkesztői munkát Hannus István vállalta fel; Dux László, Pál József és Újszászi Ilona segítettek munkájában.

A Délmagyarország 1928–1948 között 525 alkalommal foglalkozott Szent-Györgyi Alberttel, a New York Times 1948–1986 között 132 írást közölt az Amerikai Egyesült Államokba költözött magyar tudóssal.

Átlapoztam a kivitelezésében is figyelmet érdemlő 361 oldalas munkát. A 358. oldalon Stacy V. Jones (1981. szeptember 5.) Új vegyületek a magas vérnyomás kezelésére cím alatt számol be Szent-Györgyi Albert és Fodor B. Gábor, a West Virginia Egyetem professzora közös szabadalmáról. A szabadalmazott vegyület egy általuk elő-

állított gyűrűs acetál, ami, ha átmegy az engedélyezési eljárás, Nafocare néven kerül forgalomba.

Ugyancsak Stacy V. Jones számol be (Az immunrendszer serkentése, 1986. november 1.) a két tudós egy másik közös szabadalmáról. A 4 620 014 számú szabadalmat egy, az immunrendszer erősítő vegyületre adták meg.

Ennek a két, több évtizedes közlésnek az a jelentősége, hogy Fodor B. Gábor (1915–2000) az aradi Római Katolikus Főgimnázium diákja volt. Az 1915 és a 2000 számok a jubileumi megemlékezés lehetőségét rejtik magukban.

Vekov Károly

EMLÉKEZZÜNK AZ EGYKORI ARADRA!

A KONFLIS

A régi Arad színfoltja volt még az ötvenes években is a konflis. Csak bámultam őket, amint „parkoltak” várva a kliensekre. Két emlékem is van erről a számomra csodálatos járműről.

Az egyik. Majdnem három éven át, kis gyereként, nagyapám, aki egykori tanítóként kántorkodott, szinte rendszeresen vitt ki a temetésekre. Állandó szállítója Kodorán/Codoran bácsi volt, akinek neve olyan természetesen tartozott hozzá otthoni élményeimhez, hogy csak sok-sok évtized után döbbsentem rá, hogy román lehetett. Legtöbbször a konflisnál maradtam. Az egyetlen dolog, amire emlékszem, a zabos zsák (tarisznya), amely ilyenkor mindig felkerült a ló nyakába. Hogy valóban zab volt-e benne vagy széna, netán más, ma már nem tudom. De bennem él ma is annak a számomra nagyon szép KOCSINAK az emléke, rézdíszítésű lámpáival, a kicsi, lecsapható üléssel a két kényelmes, bőrbevonatú üléssel szemben. Ma már csak boldog békebeli időket idéző filmekben láthatunk ilyeneket, szép párokkal vagy duhaj férfiakkal. Pedig gyerekkoromban a szolid létnek, komoly tevékenységnek az eszköze volt az én szememben. És ma is élvezettel nézem, s emlékezem vissza a felhúzható ernyőre, amelyik alá nem vert be az eső.

Van egy másik, jóval személyesebb és egyben megmosolyogtató élményem is a konflissal.

Edesanyám varrónőként bedolgozott egy férfi fehérnemű üzletbe, ahol az általa varrt ingeket – talán rendelésre – árusította „Dezső úr”. (Őt azért sem tudom elfelejteni, mert volt egy gyönyörű szép 350-es Simson motorbiciklijé, és számomra a legnagyobb kegy, valójában élvezet az volt, hogy a technikának ezt a csodálatos vívmányát én takaríthattam, tisztogathattam akkurátusan egy ronggyal, letörölve róla a port vagy a sarat.)

Néha megesett, hogy a sok munka miatt

anyám nem tudta elvinni az üzletbe az ingeket, és valami miatt Dezső úr sem tudott értük jönni. Ilyenkor nyolc-tíz évesen én vittem el szállítóként az ingeket (kettőt-hármat). A végtelen bámészkodási lehetőségek ellenére akkor rémesen hosszúnak tűnt az út a Választó utcából a „Burza”-hoz közeli üzletbe, a Kórház utcán át. (Ma még gyalog is hihetetlenül rövidnek tűnik ugyanez az út.) Történt egy ilyen alkalommal, hogy az engemet próbára tevő hosszú út és a nyári meleg nagyon megviselt. Miután leadtam a csomagot az ingekkel, elkészöntem Dezső bácsitól, aki akkor középkorú, fess úriember volt, erőt vett rajtam a fáradtság meg talán a keserűség is. Ezek hatása alatt a legnagyobb nyugalommal odamentem egy ott standoló konflishoz, beszálltam, majd kellő határozottsággal megadtam az otthoni címemet. Ismertem a járművet és lehetőségeit, nemhiába hordozott magával annyiszor a nagyapám. Ó, régi szép idők! Amikor még egy gyereknek is volt hite, azaz bíztak benne! Miután beültem, nyilván a hátsó, bőrborítású, kétszemélyes ülésre, csak én egyedül(!), a kocsis készségesen hazaszállított, majd készségesen várt a fizetésre. Én nyugodtan bevonultam a kapun, mentem anyámhoz, és nagy nyugodtan bejelentettem, hogy megérkeztem – a konflissal... Verés nem volt, mert az eljárásom végül is logikus volt (bár nem öröndetes, hisz nem vetett fel minket akkor sem a pénz). Volt viszont egy életre szóló tanulsága: ne urizálj, ha nincsen pénzed! Ugyanis a konflis kocsisa megkapta a járandóságát, de az én megtakarított pénzből.

Hát, ezért szeretem a ma már nem létező konflisokat, amiket nagyapámnak köszönhetően szerettem meg, Codoran bácsival. Azóta is arra vágyom, hogy egyszer újra beülhessek egy konflisba, ha más-ként nem, hát alibiként, az unokámmal.

Puskel Péter

ANDALÚZ ÁPRILIS (II.)

A SPANYOLOK „TRIANONJA”

Mielőtt bárki a szememre vetné, hogy a hasonlat igencsak sántít, meg „micsoda különbség”, megjegyzem, hogy így igaz, de az ibériai félsziget lakóinak többsége nem igazán ismeri Európa keleti felének történelmi mozgásait, sérelmeit. Számukra az ország déli csücskében meghúzódó brit felségterület, Gibraltár státusza az igazságtalanság csimborasszója.

A magas, sziklás földnyelvet a spanyol örökösödési háborút lezáró utrechti béke (1713) után csatolták az Egyesült Királysághoz. Azóta is az angolok számára stratégiai szempontból jelentős város, melyet hiába igyekeznek visszakapni a spanyolok, minden eddigi kísérletük kudarcba fulladt. Keserűségüket nem rejtik véka alá, lépten-nyomon felemlítik. A britek viszont azzal érvelnek, hogy ez a talpalatnyi föld rengeteg angol véráldozatot kívánt, és nyomatékul azonnal felemlítik a közelben lezajlott trafalgári csatát, Nelson admirális zsenialitását. A tengerek hőse egyébként Gibraltáron alussza örök álmát.

A helyi, igen vegyes nyelvezetű lakosság azonban kimondottan angolpárti. Az 1969-es népszárazáson a mintegy 25 ezer fős lakosság (Gibraltár a világ 5. legsűrűbben lakott állama) szinte egyöntetűen az Egyesült Királyság mellett tette le a voksát.

A spanyolok kénytelen-kelletlen lenyelték a galuskát, de a remény hal meg utoljára.

Úgy vélem, hogy Gibraltár egyetlen igazi vonzereje ez a különleges státusz. Amit megerősít az a tény, hogy Európa legdélibb csücske. Derült időben a mintegy 500 méter magas kilátóról látszanak Afrika dombjai. Egyébként komphajóval pár

óra alatt elérhető a marokkói Tanger városa, és az évente ide látogató mintegy 12 millió (!) turistából sokan élnek is az olcsónak aligha nevezhető lehetőséggel.

Mi beérjük a kilátóval, a páratlanul szép cseppkőbarlanggal (a második világháború idején ügyesen álcázott kórházat rendeztek itt be a britek) és a nagyon barátságos, makákó majmokkal, amelyek manökeneket megszégyenítő kecsességgel pózolnak a mozzanatot megörökíteni vágyó turisták legnagyobb örömére.

A város kereskedelmi negyede valóságos nyelvi Babel. A közhiedelemmel ellentétben itt semmi

se olcsó, noha Gibraltáron magasak a bérek, és a terület igazi adóparadicsom.

A visszatérés spanyol területre, La Linea de la Concepciónra felidézte bennem a „Kárpátok Géniusának” évtizedeit és a megalázó határellenőrzéseket. Több száz méter gyalogoltunk útlevelemmel a kezünkben keskeny drótkerítés között. A spanyol

buszt közben tüzetesen átvizsgálták, félórát meghaladó várakozás után ülhettünk vissza. Nem mintha a két „uniós” ország ennyire bizalmatlan lenne egymáshoz, bár a spanyol–brit viszony sok más feszültségtől is terhes, de állítólag a terrorveszély és a csempészet megfékezése teszi szükségessé a bizarr intézkedéseket.

Anglia mediterrán arca felemás emlékeket hagyott bennünk.

GRANADAI KERTEK ALATT

A Costa del Sol mentén szinte egymásba olvadnak az elegáns fürdőhelyek. A szeszélyes áprilisban is van itt élet, néhányan már a tengerben is megmártóztak. Pedig, ha felhők takarják el az

Két barátságos majmopofa Gibraltárban

eget, és errefelé naponta akár tízszer is a nyárelő melegével érkező tavaszt felváltja az erős, szinte viharos északi szél, bizony alig van több tíz foknál. A közelben égbe nyúló Sierra Nevada (3458 m) hófedte bércei okozzák a szeszélyes változásokat. A kissé északabbra elterülő Granada Andalúzia egyik igazi emblémája. Andres Segovia zeneszerző szerint „az álmok városa, ahol isten a zene magját a lelkembe ültette.”

Mindmáig sajnálom, hogy csak egyetlen napunk jutott erre a gyönyörű városra. Legszebb ékköve, a 40 spanyol világörökség egyike, az Alhambra, legalább egy fél napot vesz igénybe.

Európa egyik legrégebb királyi rezidenciája 1248–1354 között épült, és gyönyörű kertek övezik. Kézművesek és tudósok laktak itt. Az európai kultúra egyik nagy fellegvárának számított hosszú ideig. Innen gyalogosan megközelíthető a paradicsomkert, azaz a Generalife. Leírásukra nem vállalkozhatom, mert a szavak szegényesek. Látni kell!

A főtéren ott áll a szobor, amely Amerika felfedezőjét ábrázolja, amint Spanyol Izabella királynőtől átveszi az utazásra feljogosító engedélyt. A Kolumbusz szobrot jó szögből lencsevégre kapni valóságos művészet, hiszen körülötte valósággal nyüzsögnek a fényképezni vágyó turisták. Kár, hogy a tér hangulatát megtöri a háttérben felépített modern irodaház.

Aki szereti halmazni az élvezeteket, bejárja a dombra vezető egykori mórvaros zezugos utcáit, és a magasból tekinti meg a város festői panorámáját.

Egy ilyen séta után igazán felüdít a Cerveza, a legnépszerűbb spanyol sör és a jamón ibericó, a semmihez se hasonlítható, hajszálvékonyan tálalt sonka. Aki a spanyol konyha egy másik ínycsiklósát választja, az „tapast” rendel, amelyet tíz apró tálkában, öt meleg és öt hideg étel formájában tálalják fel. Még a mi zsebünkhöz mérten is elfogadható árban.

Mikor az ember fáradt, szomjas és éhes, aligha botránkozik meg nagyon az udvarias pincéren, aki lezser mozdulattal seprí le a földre az asztal morzsáit.

Két napot szántunk Andalúzia régióközpontjára, Sevillára.

Egy hét is kevés lett volna!

Csak a Kolumbusz-kultusz áttekintése rendkívül időigényes. A szakemberek mindmáig vitatják, hogy Sevillában, a világ legnagyobb gótikus katedrálisában elhelyezett díszes sírban valóban a zseniális világutazó földi maradványai pihennek. A szinte a kupoláig nyúló főoltárának szobraihoz több tonna aranyat (!) használtak fel. Kolumbuszt ugyanis többször és több helyen eltemették és exhumálták.

Hol az igazi?

A város forgalmas részében felállított monumentális emlékmű azt a hajót ábrázolja, amelyen nekivágott az Újvilág felé vezető útnak, rajta megbízója, Izabella királynő nevével.

S ha már a Guadalquivir folyó mentén elterülő festői város emlékműveinél tartunk, hadd említsük meg,

hogy Sevilla a flamenco és operahősök városa is. Egész alakos örökíti meg Carment, akit igen eredeti megfogalmazásban a női emancipáció előőr-sének neveznek, és ugyancsak emléktábla áll azon a házon, ahol Carmen találkozott Escamilióval, a rettenthetetlen torreáddal, Bizet halhatatlan operahőseivel. Megérzésem szerint Figarónak, a furfangos borbélynak is van szobra vagy legalább egy turistacsalogató emléktáblája, de erről az idő rövidsége, no meg a számtalan látnivaló miatt nem tudtunk meggyőződni. Egy rövid sé-tát azért tettünk a Santa Cruz nevű, egykori zsidó negyedben, amely szépen megőrizte Sevilla hajdani díszes házait és középületeit, és felkerestük a Spanyol teret, amelyet az 1929-es nagy világkiállítás főpavilonja ural.

Ma kormányhivatalok székhelye.

Két alternatíva között kellett választanunk: vagy az 1992-es világkiállítás – Sevilla rangját mutatja, hogy a múlt században kétszer rendezhette meg a rangos eseményt – színhelyét keressük fel a város legszélén, ahol még áll – bár a hírek szerint nagyon rozoga állapotban –

Az Alhambra maga a földi paradicsom

Sevillai utcárészlet

a Makovecz Imre alkotta, híres magyar pavilon, vagy a Murillo és Velasquez munkáit felvonultató Szépművészeti Múzeumot. Ez utóbbi mellett döntöttünk.

És nem bántuk meg.

Egyébként a világkiállítás egykori díszes főbejárata tisztán kivehető a pár évvel ez-

Az 1929-es világkiállítás központi tere ma is nagyon forgalmas

előtt átadott Metropol Parasol, esernyőre emlékeztető futurista építmény emeleti kilátójáról. Lábunk alatt a nyüzsgő dél-spanyol metropolis. A látvány lenyűgöző.

Innen, a magasból intettünk búcsút a varázslatos Andalúziának.

Azt írta az újság

Piroska István

KITÖRÖLT LAPOK A RÉGI ARAD TÖRTÉNETÉBEN

— ELTÜNTETTÉK A HARCÍAS HATÁROZATOT —

1849. április 14-én a debreceni Nagytemplomban megtartott országgyűlés – élén Kossuth Lajossal – közfelkiáltással elfogadta a Habsburg-Lotharingiai uralkodóház trónfosztását, és kiadták a Függetlenségi Nyilatkozatot.

Az országgyűlési határozat és a Függetlenségi Nyilatkozat április 21-én érkezett Aradra. Sztojka Döme alpolgármester azonnal összehívatta a közgyűlést a dokumentumok ismertetése és határozathozatal céljából. A tanácskozáson történekről és ennek következményeiről érdekes írásban számol be Marosi Barna az Aradi Közlönyben 1925 novemberében.

Az újságíró szerencsés volt, mert sikerült bejutnia a helyi levéltár azon részébe, amelyben a régi jegyzőkönyveket őrizték.

„Arad város hatalmas irattára mellett, egy kicsiny, csikorgó vasajtó vezet át egy keskeny szobába, és ott áll előttünk magas polcokon, porral belepve Arad város Múltja – írja az újságíró –, az évszámok fakón világítanak le a vastag könyvekről. Leveszem az egyik fóliánst, a kötésből felém világít a szám: 1849, benne a tanács akkori jegyzőkönyvei. Lapozgatás közben egészen különös, furcsa felfedezést tettem, az egyik oldalon minden sor vastagon át van húzva tintával.”

Ezek tartalmazták az 1849. április 21-i ülésen történt eseményeket. Hogy mit próbáltak eltüntetni? Az ok az utókor számára nyilvánvaló: a

közgyűlés olyan határozatokat hozott, amelyek a forradalom bukását követő önkényuralom idején nagy bajt hozhattak volna ezek elfogadóira.

Lássuk, mi is történt a közgyűlésen azon a bizonyos napon!

A 21-i tanácsülésen nemcsak elfogadták a Függetlenségi Nyilatkozatot, hanem külön levelet is küldtek az országgyűlésnek, amelyben többek között ez állt: „köszönetet mondunk a nemzet szeretetét bíró kormány elnökének, Kossuth Lajosnak pedig keblünk ernyedetlen bizalmát és szívünk legőszintébb örömét tolmácsoljuk.”

A levél szövegét nem kellett volna tintával kihúzni, hiszen az ország legtöbb városa hasonlóan nyilatkozott. A jegyzőkönyv további pontjai azonban azokat a konkrét határozatokat tartalmazták, amelyek megmutatták, hogy a város (és vezetése) szembefordul a királyság intézményével, és teljes szívvel-lélekkel támogatja a függetlenségi harcot.

A következőket fogadták el:

– A nemzeti függetlenség ünnepét hálaadó istentisztelettel ülik meg, ennek időpontja április 29.

– 20.000 forint kölcsönt vesznek fel a függetlenségi harc támogatására.

– Felszólítják a lakosságot, hogy mindenki tehetsége szerint harcoljon a szabadságért, a tehetősek pénzt ajánljanak fel, a fiatalok álljanak be honvédek.

– A tanácsosok nagy része vállalta, hogy egy

jövendőbeli honvédet felöltöztet uniformisba, és biztosítja az eltartását.

– A város címeréből és pecsétjéből maradjon ki a szabad királyi cím.

A határozat utolsó pontja nyilván a „királyi” jelző ellen irányult, s ez bizonyítja leginkább a határtalan lelkesedést, hiszen a címért évtizedeken át küzdöttek az aradiak, és ezért nagyon nagy anyagi áldozatot is hoztak. Ha ezek a döntések nyilvánosságot kapnak, az súlyos következményekkel járt volna, főként Aradon, amely köztudottan a kemény megtorlások színhelye volt. Mit tehettek tehát: a szöveget tintával vastagon kihúzták, a jegyzőkönyvet pedig jól eldugták az irattárban. (Megsemmisíteni nyilván nem merték, vagy nem akarták.)

De nézzük a Függetlenségi Nyilatkozat és az azt megelőző Olmützi alkotmány néhány részletét! (Ez utóbbit az Olmützben tartózkodó nemrég trónra került ifjú császár, Ferenc József adta ki a „népeinek,” kizárva ezzel minden lehetőséget, hogy megegyezzen a magyarokkal.) A függetlenségi nyilatkozat létrejöttének a dokumentumnak is köszönhető.

Részlet az Olmützi (oktrojált) alkotmányból (1849. március 4.)

1. § Az ausztriai császárság következő koronatorományokból áll:

Az Enns feletti s alatti ausztriai főhercegség-, salzburgi hercegség-, steyer hercegség-, illyriai királyságból, mely a karinthis s krajnai hercegség-, görcki és gradiskai hercegségi grófság-, istriai örgrófság s Trieszt városából és ennek kerületéből áll; - a tyoli és vorarlbergi hercegségi grófság, csehországi királyság-, morva örgrófság-, felső és alsó sziléziai hercegség; galicziai és lodomeri királyságokból, az auschivitz és zatori hercegségek-, s krakkói nagyhercegség-, a bukovinai hercegség, dalmát-, horvát-, s tótországi királyságokból, a horvát tengeremlék-, Fiume városa - s a hozzá tartozó kerület, a magyarországi királyság, erdélyi nagyhercegségből benne foglalva a Szászöldet és az ismét bekebelezett Kraszna, Középszolnok és Zaránd megyéket, Kővár vidékét s Zilah városát, a határőrvidékek és a lombárd-velencei királyságból.

2. § Ezen koronatorományok képezik a szabad, önálló, osztatlan és felbonthatlan alkotmányos ausztriai örökös monarchiát.

3. § Bécs a császárság fővárosa s a birodalmi hatalom székhelye.

4. § Az egyes koronatorományoknak önállóságuk biztosított azon korlátokon belül, melyeket ezen birodalmi alkotmány megállapít.

5. § Minden népfaj egyenjogú, s minden népfajnak sérthetetlen joga van nemzetisége és nyelve fenntartása és művelésére.

6. § A birodalom és egyes koronatorományok határait csak törvény által szabad megváltoztatni.

7. § Az egész birodalom egy vám- és kereskedelmi terület. Közbenső vámok semmi czim alatt nem hozathatnak be, s hol ilyenek a birodalom egyes részei közt jelenleg fennállanak, ezek, mihelyt lehetséges, megszüntetendők. Egyes helyek vagy területrészeknek a vámvidékből ki - és idegen területeknek abba bekebelezése a birodalmi hatalomnak tartatik fenn.

8. § A császárság s egyes koronatorományok czimeirei és színei meghagyatnak.

Részlet a Nyilatkozatból:

1. Magyarország a vele törvényesen egyesült Erdélylyel és hozzá tartozó minden részekkel és tartományokkal egyetemben szabad, önálló és független európai státusnak nyilváníttatik, s ezen egész státus területi egysége feloszthatatlannak s épsége sérthetetlennek kijelentetik.

2. A Habsburg-Lothringeni ház, a magyar nemzet elleni árulása, hűségese és fegyverfogása által, nemkülönben azon merény által, miszerint az ország területi épségének eldarabolását, Erdélynek, Horvátországnak, Szlavóniának, Fiuménak és kerületének Magyarországtól elszakítását s az ország önálló státuséletének eltörlését fegyveres erőszakkal megkísérteni, evégett idegen hatalom fegyveres erejét is a nemzet legyilkolására használni nem iszonyodott. Saját kezeivel szagatván szét úgy a Pragmatica Sanctiót, mint általában azon kapcsolatot, mely kétoldalú

kötések alapján közötté s Magyarországgal között fennállott – ezen hűségese Habsburgi s utóbb Habsburg-Lothringeni ház Magyarország, a vele egyesült Erdély és hozzá tartozó minden részek és tartományok feletti uralkodásból ezennel a nemzet nevében örökre kizártatik, kirekesztetik, a magyar koronához tartozó minden címek használatától megfosztatik s az ország területéről s minden polgári jogok élvezetéből számkivettetik.

Gondolom, ha abban a korban éltem volna, a nyilatkozat minden pontját elfogadom.

Kövér Péter

A MACSKA RÚGJA MEG!

Ezt nem fogod elhinni! Leültem az íróasztalhoz, hát nem belerúgtam az asztal lábába?! Hogy *aztahétfánfütyülőrézangyalátneki*, de tud fájni! – szakadt fel belőlem (na, nem pont ilyen finoman). Tudom, nem illő dolog. Nevelőim mindig intettek, hogy ezt nem szabad, mégis kiszaladt a számon, fennhangon, pedig egyedül vagyok. Mintha megkönnyebbültem volna tőle. Kifejezetten jólesett. Nemcsak lelkileg, de mintha a lábam sem fájna már annyira. Azt hiszem, a káromkodás (K.) egészséges. Kiengedjük a gőzt, s ez növeli a tűrőképességet, a kitartást. A csúnya beszéd adrenalint is felszabadít, ami csökkenti a fájdalmat. Azért nem szabad túlzásba vinni! A K. egy szelep, amelyen keresztül leeresztjük az agressziót, oldódik a frusztráció, ha összetörünk egy tabut. Ez mindig így volt. Az emberi civilizáció akkor kezdődött, amikor a neandertháli haragjában bunkójával nem csapta agyon feleségét, hanem csak megfenyegette, hogy agyoncsapja. Nem ütött, hanem verbálisan adta ki mérget. Ezt nem én mondom, hanem Freud. A K. nem más, mint nekimenni a tabuknak, felrúgva társadalmi konvenciót, állami törvényt, egyházi fétist.

Tiltotta és büntette is az állam és az egyház a történelem során. Pellengér, kaloda, vesszőzés, fogda, sőt több is járt érte. (A 2. parancsolat megsértése blaszfémia.)

Napjainkra a büntetés megszűnt (legfeljebb sarokba állítás van), hisz a K. elvesztette eredeti, tabusértő jellegét. Csupán indulati töltete maradt meg, töltelékszóvá vált.

Ha közönséges is, napjainkban már a nyelvünk része. Bizonyos helyzetben vagy szöveggörnyezetben szinte megkerülhetetlen. Öncélúan hatástalan, önmagában, pórén fölösleges. Ezzel szemben a „jó” K. finom, ízes, jóleső. Erejéből fakadóan képes egy reakciót, egy anekdotát, humoros történetet, írást színesíteni, ízesíteni, hangosítani, a fénypontnak még több fényt adni. Egyszerűen érzékibbé, érzékletesebbé tenni, és akkor már iro-

dalmi eszköz, része az írói szabadságnak (lásd Esterházy Péter vagy Spiró György).

A K.-nak komoly kulturális hagyományai vannak. Ezek, régiótól függően, erősen különböznek. Nekünk, magyaroknak, nincs miért szégyenkeznünk, utóvégre elég régóta gyakoroljuk, nemde?!

A legkorábbi, írásban fennmaradt K. 1458-ból való. A Váradon összeállított dubnici krónikában lelhető fel. I. Lajos, magyar király hadat küldött 1355-ben IV. Károly német-római császár támogatására. Zürich mellett csaptak össze a sváb hadakkal, vészes kardot villogtatva fejük felett, mondván: *„Wezteg kwrwanewfya zaros nemeth iwottatok werenkewht, ma yzzuywk thy wertheketh”*. Betűhíven, latin szövegben, magyarul. („Vesszetek, kurvanő fia, szaros német, ittátok vérünket, ma isszuk ti véreteket.”) Ebből a példából is kivehető, hogy a K. erősíti a hatékony munkavégzést, stresszoldó hatása van, befolyásolja az indulatokat, és még a szociális kapcsolatokat is erősíti (szegény svábok).

Gazsitól hallottam, hogy az első háborúban a bosnyák frontról így jelentett a német nyelvű haditudósító: csapataink a *„noboazdmeg”* ősi csatakiáltással vetették magukat az ellenségre.

Egy biztos! Más nyelvterületen eltöltött évtizedek után is, az anyanyelveden káromkods. Minél északabbra meg nyugatabbra tartasz, annál együgyűbb a K. Az angolszászok elintézik négy betűvel (four letter words). A németek, engedellemmel, K.-technikailag igencsak a szaharban vannak. Lehet bennük a maximális düh, elintézik egy sápadt *„Scheisse”*-val, amire a délkelet-európai még a szája szélét sem húzza el.

A K. vagy szitokszó szerepe az, hogy delejes módon hozzon balszerencsét a haragosra. A szitkozódás konjunktúrája azokra az időkre vezethető vissza, amikor az emberek felsőbb hatalmakban bíztak, mintegy nekik delegálták, hogy helyettük ártson a gyűlölt személynek, velük kívánták elvégeztetni a piszkos munkát.

Valamennyien tudjuk, hogy az igazán jó szidalomnak átütő hatása van. „A nyelvnek ugyan nincsen lába, mégis fartövön rúg!” – mondta Luther Márton (szabad fordításban).

Antropológusok, történészek, pszichológusok, nyelvészek, morálteológusok, pedagógusok vitatkoznak egymással tudós szinten a K.-ról, ahelyett hogy kimennének egy Fradi-meccsre, és a népnyelv tiszta vizű forrásából merítenének. Ma már önálló tudomány kutatja, és doktori disszertációk születnek K.-tanból. Nekem személyesen eddig nem volt szerencsém találkozni egy maldictológia doktorral, viszont ismertem Armin bácsit, diákkorom törzskocsmájának békebeli, lúdtalpas pincérét, akinél még fel lehetett íratni a fogyasztást az ösztöndíjig. Vitán felül, professzor lehetett volna a Harvardon, de ő csak a „Drága Sanyi” (Drăgășani) pulpitusánál oktatott. Nem káromkodott ugyanúgy, ha férfi vagy hölgy volt jelen, ha idős vagy fiatal, ha tanár vagy diák, ha úriember vagy szekus, ha nagyképű vagy szerény gyerek. Egyáltalán nem káromkodott kétszer ugyanúgy. Tette ezt minden bánsági nyelven. Élményszámba mentek előadásai, virtuóz, nagy tudású őstehetség volt. Igazi „poeta natus”.

Vannak állandó szókapcsolatok, szószerkezetek, amelyeket tetszés szerint lehet ismételni. Állhatnak a mondat elején, közepén, végén. Használhatók pont vagy vessző helyett, aszerint hogy alany, állítmány vagy jelző, amit ki szeretne emel-

ni. Van, aki már úgy használja, hogy észre sem veszi. Úrinők finomkodnak: „*ebadta, kutyafulű, a rézangyalát, a macska rúgja meg!*” Persze a gyerekasztalát sejtető látszat az igazi indulat sokkoló vulgaritását leplezi, de azért hozzágondoljuk. Kevésbé úri nők már a *basszus* vagy *basztikuli* kifejezésekre ragadtatják magukat, és a többit ők is hozzágondolják. A diákok már (szerencsére) meredekebbek: *apád maradt volna a budai oldalon* vagy *az öcséd szólítson apának*. Románul a *bunica bunica* megy el a kemény *mama mășii* helyett. Újszerű az angol tudást feltételező *fakanál* (fuckanal).

Armin bácsira rá lehet fogni, hogy kitalált személy, de akkor mit csinálunk Gazsival? Ez a szösszenet viszont nem lenne hiteles egy neki betudható K. nélkül: „*oh, hogy nem csesz meg téged az útszéli bádóg Krisztus az ő rozsdás pléh pimpilijével!*” (Értékelendő az igyekezetem, amivel enyhíteni igyekszem az eredetit.)

A riói vb futballbíróit kötelezték egy gyorstalpaló kurzusra K.-tanból, öt világnyelven, nehogy valami is átmenjen a szitán. Egyébként, október 22. a K. nemzetközi világnapja. Akkor szabad büntetlenül... Hát, rajta!

Ami engem ehhez a gondolatfuttatáshoz inspirált, az egy nemrég, Pesten hallott, aradi kötődésű K., amit egyszerűen ide másolok, hadd kerüljön be a folklór közkincsébe: „*cseessen meg az aradi tizenhármak!*” (Ezt, ugye, nem választhattam írásom címéül.)

Grosz László

BÖKVERSEK

VÁLOGATÓS

Telefonból Alcatel,
Nőből csupán csalfa kell!

ÖNGYILKOS MERÉNYLŐ

Telt mecsetbe megyek be,
Biztos út az egekbe!

MAI POLITIKUS

Büszke vagyok, sokra vittem:
Négy kötetet írtam sitten,
S újra kint, gazdagon, fitten!

Piros Dénes

GONDOLATOK, EMLÉKEK A 70 ÉVES ÚTA-RÓL (II.)

Az ITA első hivatalos mérkőzésére éppen Nagyváradon került sor az időközben megszűnt NAC helyett pályára lépő Szabadság ellen, és fölényes 5:1-es aradi győzelemmel végződött. Még a sok átigazolás miatt meggyengült és megbántott váradia is igen sportszerűen végigtapsolták a találkozót.

Ilyen előzmények után érkezett el szeptember elseje, az aradiak előtt való bemutatkozás napja a fővárosi, másik bajnokjelölt, Ciocanul ellen, amelyet Guttmann Béla, hajdani MTK-s (Opata klubtársa) irányított.

A mérkőzést óriási érdeklődés előzte meg, a bukaresti rádióban a neves sportriporter, Emanoil Valeriu közvetített. A rekordszámú, tízezres közönséget fehér ingbe és nadrágba öltözött rendezőgárda fogadta, külön páholyokban helyezkedtek el a meghívottak és az újságírók, a bejáratnál (angol módra) külön kis nézőszámláló szerkezetet szereltek fel – valóságos ünnepi hangulat uralkodott.

A nem mindennapi összecsapást végül Pecsovszky fejesgólja döntötte el. A szikrázó hangulatú, magas színvonalú mérkőzés végén Guttmann Béla gratulált Opatának, de azért megjegyezte, hogy Csalával ők nyertek volna...

A folytatásban az ITA végig a tabella élén maradt. Télen a vá-

Pecsovszky

Bonyhádi

ratlanul távozó Opatát volt MTK-s klubtársa, Blum Zoltán váltotta fel. Új stílusa – **cél football helyett szép footballt** – azonban nem vált be, így három hónap után beadta lemondását.

Ekkor már a csapat behozhatatlan előnnyel vezetett, így az új edzőnek, a váradia Juhász Gusztávnak könnyű dolga volt. Az ITA 11 pontos előnnyel végzett az első helyen.

Mindenki elismerte: az ország legjobb csapata lett a bajnok!

Megvolt az első bajnoki cím, úgy tűnt, minden a legnagyobb rendben van. De most újra utalnék azon első megállapításomra, hogy a labdarúgás egy nem mindennapos világ, tele van újságírói „mazsolákkal”.

Kezdődik az egész már a városi bajnokság alatt, amikor egy adott pillanatban Tóth III. bejelentette távozását, mivel nem volt hajlandó másodrendű csapatok ellen játszani, hiszen nem ezért szerződtek. Aztán meggondolta magát, és maradt. Később Lóránt is extra anyagi kívánságokkal lépett fel, nem szerepelt egy rövid ideig, míg végre ő is megnyugodott. Bonyhádi sem vette mindig elég komolyan az edzéseket, míg végül Opata megelégtelte lazsálását, és ki is maradt az egyik mérkőzésből. Nem beszélve továbbá a kettős edzőcseréről, és arról, hogy az idény végén a legjobbak közül hárman, Tóth III., Mészáros és Lóránt visszamentek Budapestre. De távozott Iustin is.

ITA (1947–1948)

Még a következő bajnokság kezdete előtt, 1947 nyarán az ITA bebizonyította, hogy nem akármilyen játékerőt képvisel. A magyar fővárosban 3:1-re legyőzte a bajnok Újpestet, s ezzel visszavágott az áprilisi aradi vereségért.

Így aztán könnyű elképzelni, milyen hangulatban készülődtek az 1947–48-as idényre, amelyben már 16 csapat indult. Ismét új edző (Steinbach Péter) vette át az edzéseket, és a bajnokság első felében bizony akadozott a játék, hiányoztak az eltávozott játékosok, és ekkor nem szerepelhetett a három hónapos fegyelmi miatt felfüggesztett Pecsovszky sem. Megjelent két komoly rivális: a temesvári és a bukaresti vasutascsapatok, amelyek sorra aratták győzelmeiket, sőt utóbbi Aradon „fektette két vállra” a textilgyáriakat 2:0 arányban. Ez azt jelentette, hogy ezzel az aradiak csak harmadikként álltak a tabellán.

Nem várt fordulat állt elő, így a téli alapozó edzések kettőzött erővel folytak. Csala is visszakerült a csapatba, és tavasszal újra beindult a „gépezet”.

Temesváron 1:0-ra sikerült legyőzniük az addig vezető vasutasokat, de még hátra volt a mindent eldöntő bukaresti összecsapás a CFR ellen.

1948. április 24. Az ITA káprázatosan játszott a zsúfolt giulești stadionban. Ezen a mérkőzésen, nagy szerencsémre, én is részt vettem, mivel mint Arad ifjúsági asztalitenisz bajnoka, éppen az országos döntőn szerepeltem.

Nem hiába írták az újságok: ez a mérkőzés felejthetetlen marad minden nézője számára. Lelki szemeim előtt még most is látom Bonyhádi 4 gólját, ahogyan szinte fű alatti lövéssel juttatta a labdát a volt csapattárs, Iustin hálójába. Csala rúgta az ötödiket. Ők ketten bizonyultak a mezőny legjobbjainak. A végeredmény 5:1 lett, és ezzel eldőlt az újabb bajnoki cím sorsa.

Ezt mindössze öt pont előnnyel nyerték meg az aradiak, viszont harminc mérkőzésen 129

(!) gólt lőttek, és gólkirály ki más lehetett volna, mint a gólzsák Bonyhádi 49 góllal!!! Ezzel viszont még nem fejeződött be a történet. Ahogy mondani szokás: hiányzott a hab a tortáról... Az újra beindult kupaküzdelmek döntőjébe stílszerűen a bajnokság első két helyezettje került: az ITA és a temesvári CFR. Az aradiak duplázni akartak, az ellenfél az elvesztett bajnoki címért szerette volna kárpótolni magát.

A Bukarestben lebonyolított döntőt az aradiak 3:2-re nyerték meg a fővárosiak nagy ünneplése közepette. Meglett a **duplázás**, amelyet a következő játékosok harcoltak ki: **Márki, Vas, Páll, Farmati, Bakucz I., Pecsovszky, Kovács, Reinhardt, Mercea, Bonyhádi, Stiebinger és Dumitrescu III.**

1948 felejthetetlen nemcsak az aradiak, hanem, sajnos, a báró számára is. A júniusi államosítások során ugyanis megfosztották minden vagyonától, az új rendszerben egyik napról a másikra feleslegessé, lenézetté vált. Rövid ideig még itthon maradt, így – szerencséjére – még tanúja lehetett az ITA augusztusi kupagyőzelmének is. Aztán, mi mást tehetett volna? Senkit nem értesítve, titokban elhagyta szeretett városát, barátait, akik közül az egyiknek egy kis hátrahagyott levélben a következőket írta: „Kis Petroffom, remélem, megbocsájtja, hogy búcsú nélkül hagytam el magát...”

Örökre megvált attól a csapattól, amely annyi örömet szerzett nemcsak számára, hanem másoknak is.

Matekovits Mihály

BARÓTHYINÉ GULD MÁRIA

(1936–2015)

Ismét egy aradi magyar pedagógust kísértünk utolsó útjára, aki nemzedékek, évfolyamok tucatjait tanította a reáltudományok szeretetére.

1953-ban szerzett tanítói oklevelet az Aradi Magyar Pedagógiai Középiskolában, az egykori Zárda jogutódjában. Utána elvégezte Kolozsvárott a matematika-fizika szakot, pályája során tanította mind a két tantárgyat, szinte egyenlő arányban. Tanított Zerinden, majd Kisjenőn, a tartományi-rajoni időszakban tanfelügyelő is volt, látogatta a kőrösvidéki, főleg magyar iskolákat.

Aradon az akkor 5-ös számot viselő, Kossuth utcai Általános Iskolában és a 3-as Középiskola esti tagozatán (a mai Csiky Gergely Főgimnázium jogelődjében) tanított fizikát románul és magyarul, majd az iskolaegyesítések után egykori Alma Materében, a Pedagógiai Iskolából Aradi 1-es Iskolává vált intézményben. Itt matematikát és fizikát is oktatott mindkét nyelven, de mindig magyar diákoknak volt osztályfőnöke. Az egyik legválságosabb időben, 1989–1990-ben, a lövöldözések miatti hosszú kényszervakáció, majd az órapótlások idején egy évig igazgatóhelyettese volt az iskolának. 1991-ben innen ment nyugdíjba, de besegítőként munkájára még évekig számítani lehetett.

Férjének, Baróti Imrének, aki első feleségét és kiskorú gyermekét egyszerre veszítette el egy balesetben, igazi társa, lelki és fizikai támogatója volt.

A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének Arad megyei szervezete 2001-ben egész oktató-nevelői tevékenységét Márki Sándor életműdíjjal ismerte el.

Családja, édesapja és testvére, Guld Emil doktor, illetve ő maga is az aradi evangélikus egyházközség rendszeres támogatója, a Szövétnek állandó olvasója volt.

Nyugodjék csendesen!

A Szövétnek nonprofit jellegű, alapítványi kiadvány, önkéntes adományokból tartja fenn magát. A szerkesztők, szerzők honoráriumban nem részesülnek, a jövőre vonatkozóan sem ígérhetünk, köszöneten kívül, más elismerést.

**KERESSÉK, OLVASSÁK,
TÁMOGASSÁK
A SZÖVÉTNEKET!**

Köszönjük

Bogdán Ilona, Borzák Irén, Budai Tibor, Czeglédi Judit, Depner Edit és Günter, Ferenczi Ernőné, Guttman Magda, Ille Györgyi, Kárpáti Borbála, Mandl Marietta, Mészár Gabriella, Molnár Magda, Retezár József (Sinter Stop Kft.), Sajti Éva, Sárközi Mária, Vágási Márta nagylelkű támogatását.

LAPZÁRTA

A következő, októberi számunk lapzártája szeptember 25.; a megjelenést 2015. október 20-ra tervezzük.

Szövétnek

Aradi Kulturális Szemle
XIX. évfolyam, 4. (107.) szám

Kiadja:
az Alma Mater Alapítvány, Arad

Postacím:
310085 Arad,
Str. Calvin nr. 22
Tel: +40/740-955132
+40/257-281140

E-mail:
belami@belamispport.ro
office@belamispport.ro

ISSN 1454 282 X

Főszerkesztő
Juhász Béla

Szerkesztő bizottság:
Fekete Réka, Ilona János, Matekovits Mihály, Pataky Lehel Zolt, Puskel Péter, Rudolf Ágnes, Siska-Szabó Hajnalka, Siska-Szabó Zoltán, Szilvágyi Zolt, Ujj János

Lapadminisztráció és terjesztés:
Szász Eszter

Korrektúra, technikai szerkesztés:
Rudolf Ágnes

Rovatcím-grafikák:
Fritz Mihály
Móré-Sághi Annamária

Címlapon:
Siska-Szabó Zoltán felvétele

A hátsó borítón: Bodó Judit felvétele

A terjesztésben együttműködnek:
Bartók Mária, Csanádi János, Erdélyi Ildikó, Kori Edina, Pirooska István, Sipos György, Szilvágyi Sándor, Tóthpál Renáta, Vágási Márta, Vajda Noémi, Zilahy András

Olvasóink a Szövétneket megtalálják a Tulipán és a Jelen könyvesboltban, valamint egyházainknál.

Nyomdai munkák: Trinom Kft.

ÓDRY MÁRIA OLAJFESTMÉNYEI

Balaton

Novemberi Maros-part

Verespatak I.

Verespatak II.

Jegenyék

Szűzanya Jézussal

Reményik Sándor

EGY VIRÁG ÚSZIK...

Egy virág úszik végtelen vizen,
Ringatja szelíden az ár,
Ősszel fogant, ugaron termett,
Nem tudja, mi a nyár,
Egy álom úszik végtelen vizen,
Ringatja szelíden az ár.

Vallaki állt egy kőhíd magasán,
És a kezében volt egy kis virág,
Ősszel termett, ugaron nőtt virág,
És a szívében volt egy álom,
S a vándor szólt:
„Mit érek véle, ha valóra váltom?

Ez álomnak itt nincs otthona, háza –
És ez a virág túlön-túl fehér:
Az élet neki rút, s törékeny váza.

Ez az álom
Se másnak, se nekem ne fájjon,
Ne hulljon erre senki könnye,
És hervadó szirmához mi sem érjen,
Még egy imakönyv se!

A virágot a folyóra bocsátom,
A szent, örök folyóra,
A tengerhez hadál vigye közelebb
Minden hullám és minden óra,
Lehullatom a szent, örök folyóra.

Tartsa meg öröknek az örök víz,
És viruljon a tenger közepén,
Mint őszi pompa, s mint tavaszi dísz!”

S úgy lőn.
A vándor ott maradt, a hídon állva,
És a virág – elment – az óceánba.